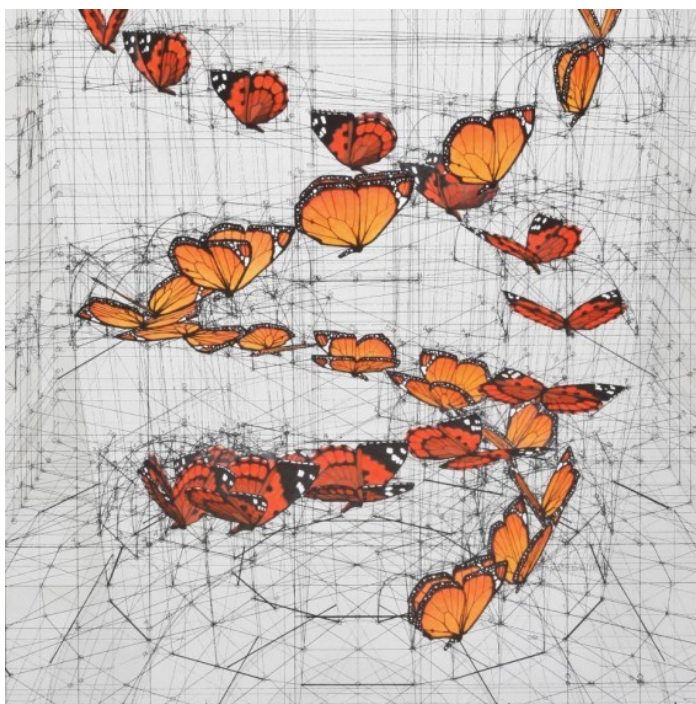




Casa Iberoamericana
de la Mujer

DIAGNÒSTIC“LA PARTICIPACIÓ DE DONES LLATINOAMERICANES EN PROCESSOS MIGRATORIS A BARCELONA”



Desembre, 2015

Projecte de treball sol·licitat per la
Regidoria de Participació i Territori,
Ajuntament de Barcelona Número
d'expedient 1470/15- 15005003

Grup d'investigació: Casa Iberoamericana de la Mujer
Barcelona

Leticia Cruz, Maritza Buitrago, Florencia González Brizuela,
Diana de la Torre, Luz Helena Ramírez y Carolina Romeu

PRESENTACIÓ

La Casa Iberoamericana de la Mujer Barcelona (CIMB)¹ es complau en presentar aquest material, que té per objectiu fer una primera aproximació sobre com es concep la participació de les dones llatinoamericanes en processos migratoris a Barcelona, prenent en compte registres d'estadístiques, lectures teòriques, però sobretot considerant les veus de 64 entrevistes realitzades durant els mesos de novembre i desembre de 2015, als deu districtes de Barcelona.

El recorregut d'aquest treball ha estat possible gràcies a les facilitats que ens van oferir els organismes institucionals dels districtes que són referents en matèria d'atenció a les dones a la ciutat. Així mateix, vàrem rebre el suport de veus pertanyents a entitats veïnals, associacions autònomes, col·lectius relacionats amb temes de participació i migració, etc., que van aportar el seu temps per projectar les seves impressions en aquest diagnòstic.

Especial agraïment per a la Regidoria de Participació i Territori de l'Ajuntament de Barcelona, per brindar el seu suport per a la realització d'aquest treball. Amb aquest enllaç de col·laboració traduïm que la Regidoria manifesta el seu interès per deixar protagonisme a les dones llatinoamericanes que som a Barcelona generant experiència en metodologies per a la investigació crítica en matèria de feminismes, gènere, migració i ciutadania.

Desitgem que els diàlegs oberts a través d'aquest Diagnòstic siguin oberts, i es sumin més, en aquest objectiu de millorar la vida comú que fem a Barcelona. Nosaltres estarem satisfetes si els diàlegs enforteixen la consciència transformativa que impulsi millorar les polítiques públiques relacionades amb la participació ciutadana de les dones llatinoamericanes a la ciutat.

¹La Casa Iberoamericana de la Mujer en Barcelona (CIMB) és una associació sense ànim de lucre creada per dones que comparteixen interessos col·lectius quant a la defensa transnacional dels drets de les dones, fent especial incidència en aquelles que han passat per un procés migratori.

1 RECORREGUT

Aquest material de diagnòstic ha establert un full de ruta sobre el següent:

- Un marc teòric, Des d'on mirem? amb un material que reflexiona en la categoria "dona immigrant llatinoamericana" i que obre el debat amb algunes propostes per evitar els inconvenients allà plantejats.
- Una anàlisi estadística de la representativitat del col·lectiu de dones llatinoamericanes a Barcelona. Anàlisi i alguns suggeriments.
- Aproximació a les "intervencions" comunitàries als 10 districtes de Barcelona, mitjançant la recerca de contactes i l'aplicació de qüestionaris i entrevistes amb preguntes claus:

On estan, com s'organitzen i com participen les dones llatinoamericanes a Barcelona? Quines són les dificultats per a aquesta participació? Quines situacions facilitarien una participació activa, sostenible i diversa de les dones llatinoamericanes dintre del conjunt de dones a Barcelona?.

Veus Institucionals: 34

Veus agents socials: 30

Total -64 entrevistes realitzades.

Continguts

PRESENTACIÓ	
1 RECORREGUT3	
2 Marc teòric: Algunes idees abans de començar.....	5
Voler transformar.....	6
Trencant imaginari: problematitzem la categoria “dones immigrants llatinoamericanes”.....	6
Des d'on mirem: eines conceptuals.....	11
Camins a seguir.....	13
3 LES DONES LLATINOAMERICANES. ALGUNES XIFRES.....	15
Algunes característiques de les Dones llatinoamericanes que viuen a Barcelona.....	16
D'on vénen les dones llatinoamericanes a Barcelona?.....	18
Alguns aspectes rellevants a les xifres.....	22
4 ANÀLISI PRELIMINAR DE LES ENTREVISTES PER CADA DISTRICTE.....	22
Districte Eixample.....	22
Districte Nou Barris.....	24
Districte Sants-Montjuïc.....	25
Districte Sant Martí.....	28
Districte Horta Guinardó.....	29
Districte Sant Andreu.....	31
Districte Ciutat Vella.....	33
Districte Gràcia.....	35
Districte Sarrià.....	36
Districte Les corts.....	38
5 Troballes concretes del diagnòstic:.....	40
6 Recomanacions:.....	42
7 Agraïments.....	45

2 Marc teòric: Algunes idees abans de començar

A partir de la nostra experiència com a dones llatinoamericanes que vivim processos migratoris i basant-nos en el que pensadores feministes han investigat, ens introduïm al debat (i el diàleg) sobre la participació de les dones llatinoamericanes a Barcelona. Per això, en primer lloc considerem important “problematitzar” la categoria “dona immigrant llatinoamericana” i després presentar algunes propostes per evitar els inconvenients allà plantejats. Com adverteix Belén Agrela² les formes en les quals som mirades i pensades condicionen indefectiblement la manera en què som tractades.

No obstant això, abans de començar creiem important explicar des d'on partim i en què creiem a l'hora d'elaborar aquest diagnòstic. Les aportacions de diverses autores feministes³ han reflectit que la construcció de coneixement no és objectiva ni neutral i que es troba influïda per la nostra manera de mirar el món. Dona Haraway⁴ amb la seva proposta de coneixement situat adverteix que el context des del qual s'adquireix el coneixement influeix en l'elaboració com a tal i proposa especificar des de quin punt de vista es parteix. Posa l'accent principalment en la importància de la mirada encarnada, és a dir, aquella que sorgeix des d'una localització i cos específic. La pretensió d'objectivitat, que predomina en el pensament científic és falsa ja que el coneixement porta les marques de les persones que el generen. L'autora afirma que el nostre coneixement és parcial en totes les seves facetes, mai acabat, ni total. Això no significa afirmar la incapacitat de conèixer sinó rebutjar la pretensió de transformar l'objectivitat d'un punt de vista, en l'única ‘veritat’ capaç d'imposar-se a tots i totes.

Únicament la perspectiva parcial promet una visió objectiva, ja que l'objectivitat feminista tracta de la localització limitada i del coneixement situat, és a dir, de “coneixements parcials, localitzables i crítics que admeten la possibilitat de connexions anomenades solidaritat en la política i converses compartides en l'epistemologia.”⁵

Recollint les reflexions de Harding i Haraway ens proposem mirar des de sota, des dels marges, ja que els punts de vista de “les de sota” són els que permeten visions més inclusives del poder sistèmic per poder pensar respostes o estratègies més adequades a les necessitats de les dones. Això sense deixar de tenir present els perills de “romantitzar o esencialitzar” aquestes posicions, que no estan exemptes d'examen crític. Utilitzant aquestes propostes busquem desenvolupar un diagnòstic

²Agrela Romero, B. “Las figuras “mujermigrante en las políticas de acción social” en AAVV (2006)Mujeresmigrantes, viajeras incansables, Ed. HarresiakApurtuz, Bilbao.

³Harding, S. (1996) Ciencia y feminismo, Ed. Morata, Madrid. Para profundizar sobre este tema consultar: Araiza, A “De la política de la localización a los conocimientos situados. Notas para la creación de una ciencia feminista”, en Martha Liévano y Marina Duque (2012) Subjetivación femenina: investigación, estrategias y dispositivos críticos. Monterrey: Ediciones UANL. Colección Tendencias. Pp. 165-192.

⁴Haraway, D. (1991) Ciencia, cyborgs y mujeres, Ed. Cátedra, Valencia.

⁵Ibíd. Pàg. 329.

responsable que ofereixi una visió del món menys distorsionada amb una varietat de factors i veus que aporten coneixement i informació.

Voler transformar

Davant els relats hegemònics que construeixen la imatge de les dones en processos migratoris només com a víctimes de múltiples opressions, el nostre objectiu és explorar per poder visibilitzar, la seva agència a través de les diferents estratègies que desenvolupen en contextos, de vegades, summament adversos. Busquem qüestionar les imatges estereotipades i visibilitzar la seva participació a la ciutat sense deixar de denunciar la falta d'accés a recursos i les limitacions que la condició de migrants imposa a les vides diàries de milers de dones.

Trencant imaginaris: problematitzem la categoria “dones immigrants llatinoamericanes”

Parlar de “dones immigrants llatinoamericanes” ens presenta, almenys, dues dificultats que és necessari advertir i que estaran presents durant el desenvolupament de la recerca. En primer lloc Amèrica Llatina és una regió heterogènia que abasta gran quantitat de països amb característiques polítiques, econòmiques, culturals, històriques i socials molt diverses. En analitzar l'estat de la recerca a Espanya sobre la immigració llatinoamericana en aquest país, MariekeGöttsch⁶ adverteix que existeixen escassos estudis que intenten donar una visió general del fenomen ja que que les motivacions i les característiques de la migració són extremadament diferents segons els països. Assenyala, per exemple, que resulta difícil comparar la immigració argentina, amb un percentatge masculí alt, amb la immigració dominicana, majorment femenina.

Igualment Sandra Gil Araujo⁷ assenyala que les normatives d'estrangeria produeixen efectes classificatoris i qualificatoris entre els diferents col·lectius de població immigrant, a causa de la quantitat de requisits per a l'entrada al territori, l'accés a la nacionalitat, la possibilitat de votar en eleccions locals, etc. Aquesta distinció no es dona només entre ciutadans comunitaris i no comunitaris, sinó també en aquests últims.

El segon aspecte, més problemàtic per l'enorme poder que exerceix, és el que a nivell simbòlic i/o discursiu s'entén per dones en processos migratoris, i en el nostre cas, llatinoamericanes. Si bé

⁶Göttsch, M. “Inmigraciónlatinoamericana en España: el estado de la investigación” en Ayuso, A y Pinyol, G. (eds.) (2010) *InmigraciónLatinoamericana en España. El estado de la investigación*, CIDBO, Barcelona. Pàg. 283

⁷ Gil Araujo, S. “Construyendo otras. Normas, discursos y representaciones en torno a las mujeres no comunitarias” en *Mujeresmigrantes.. Op. cit.*

durant els últims anys han començat a tractar-se amb major profunditat les migracions de dones, davant del domini d'una perspectiva masculina, Dolores Juliano⁸ fa temps advertia sobre la perspectiva victimista que aquestes aproximacions adoptaven en subratllar l'explotació i l'engany davant les estratègies que les pròpies dones desenvolupaven durant els processos migratoris. Per Juliano, aquesta visió esbiaixada de la migració femenina predominant permet eludir una discussió més profunda que versa sobre els efectes de la legislació d'estrangeria i les polítiques desenvolupades a les societats d'acollida.

A aquesta visió de víctima s'hi suma la visió negativa que s'ha generat de la immigració durant els últims anys a causa de la crisi econòmica que travessa Europa, desenvolupant-se en alguns casos veritables actituds xenòfobes. Tant al discurs dels mitjans de comunicació, com a l'acadèmia i a l'administració pública existeix una tendència a crear una imatge pejorativa de les dones d'origen immigrant, com un problema a tractar. El rol que exerceixen aquests actors és fonamental ja que han deixat de ser transmissors del que ocorre en la realitat, per convertir-se en creadors de la mateixa.

Així, diversos estudis sobre el tractament informatiu dels mitjans de comunicació en relació amb les dones en processos migratoris⁹, tant espanyols com catalans, adverteixen que existeix una visió generalitzada de la immigració com un "problema" i una invisibilitat d'aquestes dones, malgrat constituir gairebé la meitat de les persones que migren, i en el cas de la migració llatinoamericana es tracta d'una majoria. Així mateix les poques notícies sobre dones d'origen immigrant transmeten una visió estereotipada que contribueix a reforçar els rols de gènere i una posició de víctimes. Un estudi realitzat per la premsa catalana, durant 2007 i 2008, mostra que els temes que tractaven els articles sobre dones bolivianes eren sobre immigració irregular, violència de gènere i uns altres com a successos polítics a Bolívia i accidents amb víctimes d'aquesta nacionalitat.

A més, les anàlisis coincideixen a advertir que el seu protagonisme a les notícies és gairebé inexistent i en la major part dels casos són altres persones les que parlen per elles. L'estudi de la premsa catalana adverteix "Les dones immigrades no són la principal font dels articles que sobre elles tracten, o encara que el tema els concerneixi. La revisió de la premsa va demostrar que, en el cas dels articles sobre dones bolivianes, la Policia és la font més recurrent, i en els articles sobre dones marroquines, les principals fonts són institucions públiques i personatges de la política estatal i autònoma."¹⁰

Els estudis acadèmics també han contribuït a crear i reforçar aquesta imatge. Rosa Aparicio¹¹

⁸ Dolores, J. "Introducció. Gènere i immigració" en Dones migrants, viatgeres incansables.. Op. Cit; Dolores, J. (2002) La prostitució: el mirall fosc, Icària, Barcelona.

⁹Vaca, B. (Coord.) (2009) "Ellas y nosotros" una aproximación al discurso de los medios de comunicación catalanes sobre las mujeres inmigradas, Ed.Acsur Las Segovia, Barcelona. Román, M.; García, A; Álvarez, S. "Tratamiento informativo de la mujer inmigrante en la prensa española" en Cuadernos en Información/ No 29 / 2011 - II (Julio - Diciembre); Masanet Ripoll, E. y Ripoll Arcacia, C "La representación de la mujer inmigrante en la prensa nacional" en Papers 89, 2008.

¹⁰Vaca, B "Ellas y nosotras"... Op. cit. Pàg. 17

¹¹Aparicio, R. "Estado de la investigación sobre las migraciones colombianas" en Inmigración latinoamericana... Op. Cit.

assenyala que, quan es tracta la dona en processos migratoris en general, existeix una tendència a prendre com a punt de partida l'enfocament que les considera com a víctimes d'una doble o triple discriminació. Tant la prostitució, com el tràfic de dones i els serveis domèstics, han estat els temes preferentment tractats en estudiar les migracions amb una perspectiva de gènere. Dolores Juliano¹² adverteix que solen proliferar fòrums i jornades sobre dones immigrants on es parla d'elles, però sense elles. No obstant això, també existeix una abundant literatura¹³ que problematitza aquesta posició de víctimes i procuren presentar visions alternatives que es corresponguin amb la complexitat i diversitat de vides de les dones que viuen processos migratoris, encara que comptin amb menor repercussió en l'àmbit acadèmic.

En aquest sentit Úrsula Santa Cruz¹⁴ alerta com les veus de les dones migrades qüestionen aquests discursos hegemònics plasmats en plans, programes i estudis que les construeixen com a dones vulnerables i víctimes només de la violència masclista. També un estudi sobre les ponències presentades en un congrés internacional, de caràcter crític, celebrat a Barcelona al 2012, adverteix la tensió dins d'aquest àmbit ja que conviuen discursos que busquen “situar el col·lectiu de dones immigrants des de la seva capacitat per generar agència i resistència enfront de situacions d'exclusió, mentre que altres discursos les situen com a subjectes victimitzats, vulnerables i requerits d'una intervenció social”¹⁵.

Finalment, també a les polítiques públiques i als serveis socials dirigits a dones en processos migratoris està present la tendència de considerar-les com “un problema”. Una recerca realitzada als serveis socials per a dones immigrants a la ciutat de Barcelona conclou en que “la intervenció social dels serveis té la missió, al costat d'altres institucions, de “civilitzar/incloure” al subjecte que apareix com a símbol de l'alteritat (en aquest cas les dones immigrants) perquè són considerades com a persones febles i mancades dels coneixements normalitzats en la societat de recepció”¹⁶

¹²Juliano, D. (2012) “Género y trayectorias migratorias en época de crisis” en *Papers*, 97/3. Pág. 530.

¹³Nombroses autores crítiques han estudiat aquesta qüestió: Dolores Juliano, Concepción Carraso Caspi, Sandra Gil Araujo, Carmen Gregorio Gil, Laura Goso, Carlota Solé, Rosa Aparicio, Ruth Mestre entre unes altres.

¹⁴Santa Cruz, U. “Violencias interseccionales y migración” Ponencia presentada en el II Congreso de Estudios poscoloniales y III jornadas de Feminismo poscolonial, en la Mesa temática: Feminismo transnacionales, hermenéutica y políticas de identidad. Buenos Aires, Argentina, del 09 al 11 de diciembre 2014.

¹⁵Cea-Merino, P; Galaz Valderrama, C; Montenegro-Martínez, M (2015) “La construcción social de las mujeres inmigrantes en los discursos de la academia ” en *Psicoperspectivas individuo y sociedad*, Vol. 14, No 2. Pág. 36

¹⁶ Montenegro Martínez, M.; Galaz Valderrama, C. ; Yufra, L. y Montenegro Quitana, K. (2011). Dinámicas de subjetivación y diferenciación en servicios sociales para Mujeres inmigrantes en la ciudad de Barcelona. *Athenea Digital*, 11(2), Pág. 120. Disponible en <http://psicologiasocial.uab.es/athenea/index.php/atheneaDigital/article/view/709>

Belén Agrela estudia les polítiques públiques des d'una perspectiva de gènere i adverteix, a partir de l'anàlisi de programes i accions governamentals dirigides a la integració de la població migrant, la creació de determinades “figures de dona migrant” com a estabilitzadores de la unitat familiar, garants del manteniment de la cultura d'origen en el seu paper de mares, “demandants naturals” de les ajudes socials, etc. Per facilitar la integració en el mercat laboral, per exemple, diferents associacions ensenyen a netejar, cuinar, cuidar ancians i fins i tot cuidar als nens. Això no a causa de la seva falta de capacitació, sinó dels anomenats “nínxols laborals”. Aquestes accions polítiques, a més de reforçar la imatge de les dones com a víctimes, contribueixen a reforçar els rols tradicionals de gènere. Així assenyala, “les polítiques públiques i d'immigració tendeixen a centrar-se en les dones estrangeres com si d'una categoria homogènia es tractés. Representades tan sols des d'un referent familiar, com a mares/mullers/filles- al seu torn educadores, proveïdores de benestar familiar, garants d'integració, transmissores i mediadores de les cultures- es contribueix a elaborar una anàlisi cega de les seves necessitats com a persones i la desigualtat de gènere en la qual es veuen embolcallades en relació amb altres formes de desigualtat”¹⁷

Davant aquest context hegemònic una de les tensions que se'ns planeja com a dones que vivim processos migratoris és com superar les tendències paternalistes i de vegades maternalistes, abans descrites, però també les visions romàntiques/idealitzades/essencialistes que sorgeixen des de diferents àmbits que tracten la migració de dones.

Les primeres ens col·loquen en el paper de víctimes com a subjectes que solament viuen l'explotació i la marginació. En aquest sentit és útil considerar les crítiques de Chandra Mohanty en analitzar la producció acadèmica d'algunes feministes occidentals i advertir com aquestes recerques realitzen una construcció discursiva “de la dona del Tercer món” que colonitza la vida de les dones d'aquests països en esborrar les diferències que existeixen entre elles i homogeneïtzar-les. Assenyala que “s'assumeix una noció homogènia de l'opressió de les dones com a grup, que al seu torn produeix la imatge d'una “dona mitjana del tercer món”. Aquesta dona mitjana del tercer món porta una vida essencialment truncada a causa del seu gènere femení (llegeixi's sexualment constreta) i la seva pertinença al tercer món (llegeixi's ignorant, pobre, sense educació, limitada per les tradicions, domèstica, restringida a la família, víctima, etc.). Això, suggereixo, contrasta amb l'autorepresentació (implícita) de la dona occidental com a educada, moderna, amb control del seu cos i la seva sexualitat i amb la llibertat de prendre les seves pròpies decisions.”¹⁸

Entén que són colonitzadores perquè impliquen una relació de dominació estructural i una supressió, moltes vegades violenta, de l'heterogeneïtat del subjecte o subjectes en qüestió. En contrastar la representació de les dones “del tercer món” amb les auto-representacions de les feministes occidentals, s'adverteix com aquestes es converteixen en subjectes de lluita mentre que les dones “del tercer món” són considerades només objectes (d'estudi, d'assistència, a les quals cal salvar). Aquestes formes d'anàlisi que homogeneïtzen les experiències de diferents grups de dones en aquests països, esborra maneres i experiències marginals i de resistència. Són eloqüents les paraules de Remei Sipi i Mariel Araya en dir “no pot haver-hi participació quan no es pot decidir; et

¹⁷Agrela, B “Las figuras “mujer... *Op. cit.* Pàg. 91

¹⁸Chandra Tapalde, M. “Bajo los ojos de Occidente. Academia feminista y discursos coloniales” en Suárez Navaz, L. y Hernández Castillo, A. (ed) *Descolonizando el Feminismo: Teorías y prácticas desde los márgenes*, Ed. Cátedra, Madrid, 2008. Pág. 126

conviden a ser mer observador de moltes de les coses que de tu i per a tu es realitzen, arribant el moment que ni tan sols assisteixes pel teu estatus de desigualtat extrema”.¹⁹

Per Mohanty aquesta homogeneïtzació no només és problemàtica perquè falla en la possibilitat d'explicar la situació de les dones diverses, sinó pels seus efectes polítics en el context del pensament hegemònic occidental. Ja que l'acadèmia feminista no solament produeix coneixement sobre un subjecte, sinó que es tracta d'una pràctica directament política i discursiva que té propòsits i ideologies.

D'altra banda el segon risc que hem d'eludir són aquells discursos que en posar l'accent principalment en la subjectivitat i en l'apoderament de les dones d'origen immigrant, generen el perill no només de *romantitzar* o essencialitzar sinó d'obviar les profundes desigualtats legals i la falta d'accés a recursos i serveis que moltes dones viuen. Amb aquesta tensió constant és que abordem aquest estudi i tenim present la diversitat de vides, històries i experiències que sota la categoria “dona immigrant llatinoamericana” s'apleguen. Es tracta d'una heterogeneïtat de dones que és difícil d'abastar i impossible de representar. Per evitar aquests perills utilitzarem algunes propostes que sorgeixen des dels feminismes no hegemònics, especialment els que sorgeixen a Amèrica.

¹⁹ Sipi Mayo, R. y Araya, M. “La participación de las mujeres inmigradas en el movimiento asociativo” en *Mujeres migrantes...* Op. Cit. Pág. 99

Des d'on mirem: eines conceptuals

Per esquivar els límits recentment assenyalats recorrem a la proposta de la interseccionalitat que permet atendre els diversos eixos d'opressió que travessen la vida(es) de les dones en processos migratoris i evita(r) homogeneïtzar-les. Aquest terme va ser proposat per KimberleCrenshaw²⁰ en assenyalar que moltes de les experiències que enfronten les dones negres als Estats Units no se subsumien dins dels límits tradicionals de la raça o de la discriminació de gènere, sinó que la intersecció del racisme i del sexisme actuen a la vida de les dones negres de formes que no poden ser capturades per complet en veure les dimensions racials o de gènere per separat. L'autora explora les diverses formes en què la raça i el gènere s'entrecreuen en la conformació dels aspectes estructurals, polítics i de representació de la violència contra les dones afroamericanes. Assenyala que les diferents categories de discriminació no s'acumulen ni s'exclouen, sinó que interactuen creant múltiples nivells de discriminació.

En el nostre cas, també creiem que les experiències i necessitats de les dones llatinoamericanes, en processos migratoris, són excloses o silenciades. Com adverteixen les investigadores de l'estudi sobre les dinàmiques de *subjetivació* i diferenciació als serveis socials per a dones immigrades a la ciutat de Barcelona la manera en què la ideologia patriarcal afecta les diferents experiències de les dones en concret “depèn no exclusivament de l'eix de la diferència de gènere, sinó també dels seus orígens nacionals, dels seus llaços ètnics i/o culturals i dels processos de racialització en els contextos de recepció, de la seva classe social i altres experiències vitals que ha viscut i que l'envolten.”²¹

Per poder adoptar una visió més àmplia i sistèmica sobre les exclusions de les dones en processos migratoris adoptem les propostes d'autores i activistes feministes contra-hegemòniques, que qüestionen la centralitat que alguns feminismes han posat en el patriarcat com a únic sistema d'opressió i proposen atendre a altres eixos com el racisme i el classisme. En aquest sentit recorrem al *feminisme decolonial* desenvolupat per diverses feministes llatinoamericanes que posen èmfasi en la urgència de descolonitzar al feminisme hegemònic. Per OchyCuriel descolonitzar implica un procés de desintoxicació de tot síndrome colonial. Suposa, a més, un exercici de pensament i d'acció que ajudi a comprendre processos històrics com els colonialismes i la modernitat occidental, així com els efectes quant a l'establiment de jerarquies racials, de classe, de sexe o de sexualitat per impulsar polítiques col·lectives enfront les opressions que vénen a produir aquestes jerarquies, com el racisme, el classisme, l'heterosexualitat, entre d'altres. Aquestes propostes es nodreixen dels estudis decolonials que assenyalen que la modernitat occidental va ser possible sobre la base del colonialisme, l'expansió del capitalisme i la instal·lació del racisme.

²⁰Crenshaw, K. “Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence Against Women of Color” publicat el 1989

²¹ Montenegro Martínez, M; Galaz Valderrama, C; Yufra, L i Montenegro Quitana, K (2011) Dinàmicas de subjetivación... Op. Cit. Pàg. 119.

Sobre la base d'aquestes propostes considerem que per atendre a la situació de les dones llatinoamericanes en processos migratoris és necessari tenir en compte la qüestió de gènere i a més indagar sobre les lògiques colonials que encara operen a les societats d'acollida i les exclusions generades pel sistema econòmic imperant. OchyCuriel assenyala que les opressions són epistèmiques, no únicament exclusions individuals o particulars. Entén com episteme “un conjunt de relacions que impliquin pràctiques extradiscursives i discursives, concepcions socials, econòmiques i culturals amb continuïtats i discontinuïtats que marquin propostes de món”²². Com estableix Quijano, la raça, la construcció mental més duradora i estable que ha produït el colonialisme. És a dir, que amb la conquesta d'Amèrica en 1492 s'ha generat un procés de *racialització* que jerarquitzava a les persones d'acord al seu lloc d'origen. En aquest sentit, com assenyala Van Dijk²³, es viu un racisme que ja no es basa en arguments biològics sinó culturals.

Finalment, un altre aspecte a considerar és l'econòmic. Com adverteix Sandra Gil Araújo²⁴, les migracions contemporànies s'emmarquen en un context més ampli de relacions internacionals i relacions amb els països, economies i societats del Nord i del Sud. Les migracions no són fenòmens autònoms sinó que es troben íntimament connectats amb processos històrics, econòmics, socials i polítics. Així les situacions de les dones llatinoamericanes que viuen a Barcelona i provinents dels anomenats països de el “Tercer Món” estan travessades per relacions de desigualtat estructurals entre els països d'origen i destinació. A més, com adverteixen nombroses autores, els treballs desenvolupats per moltes dones en processos migratoris a les societats d'acollida, especialment els de cura (neteja, cuidat de gent gran o de nens i nenes) són els que permeten que dones autòctones puguin incorporar-se al mercat laboral formal. Això, com adverteix Silvia Gil²⁵, no és un mer desajustament en el conjunt de l'organització del treball, sinó la condició essencial que permet mantenir el sistema econòmic. Seguint a Cristina Carrasco, la mà invisible autorreguladora de l'economia, que s'intenta mantenir oculta cost el que costi, no seria la d'Adam Smith, sinó la del treball domèstic.

Camins a seguir...

En l'àmbit de la immigració els estudis en general, s'han centrat en analitzar l'associacionisme com

²²Curiel, O. (2015) “La descolonització donis d'una proposta feminista crítica” en *Descolonització i despatriacalització d'i donis dels feminismes d' AybyaYala*, de. Acsur Les segovias, Barcelona. Pàg. 17.

²³Dijk, T. V (1997) *Racismo y análisis crítico de los medios*, Ed. Paidós, Barcelona. Dijk, T. V (2005) “Nuevoracismo y noticias. Un enfoque discursivo”, en Nash, M., Tello, R., Benach, N. (eds.), *Inmigración, género y espacios urbanos. Los retos de la diversidad*, Ed. Bellaterra, Barcelona.

²⁴ Gil, S. *construyendo otras...* Op. Cit.

²⁵ Gil, S. (2011) *Nuevos feminismo. Sentidos comunes en la dispersión. Una historia de trayectorias y rupturas en el Estado español*, Ed. Traficantes de Sueños, Madrid.

la principal forma de participació ja que una gran part de les persones en processos migratoris no té ple reconeixement dels seus drets polítics, **com el dret a vot**. Si bé lamajoria d'estudis tracten l'associacionisme en general, en els últims anys algunes recerques s'han centrat en la participació de les dones immigrants. Existeixen estudis que analitzen l'existència d'associacions de dones migrants a diferents llocs com Girona, País Basc, València i Barcelona, entre d'altres. També hi ha una llarga experiència entre les investigadores de la Universitat de Granada que pretenen anar una “mica més enllà” de les pràctiques associatives i indaguen sobre altres formes de participació entre les dones migrants, especialment les d'autogestió.

En general, aquestes anàlisis fan principal èmfasi en les diverses estratègies desenvolupades per les dones per resoldre les necessitats bàsiques dels processos migratoris i establir xarxes de suport. Així l'estudi realitzat a País Basc, assenyala que davant la restringida i precaritzada oferta laboral que exposa a les dones immigrants a situacions d'explotació i exclusió, moltes s'associen per prestar-se ajuda mútua o prestar serveis que les institucions públiques no presten. Les visions acadèmiques més crítiques vinculen a l'associacionisme com una forma d'apoderament, *agenciamnt* i capacitat de parlar i decidir²⁶ de les dones migrades.

Remei Sipi Maig i Mariel Aranya²⁷ en relatar la participació de les dones d'origen immigrant a Barcelona assenyala que per lluitar contra la seva suposada invisibilitat és necessari atendre no solament als espais reconeguts com a tals sinó als espais de relació entre dones que demostren l'heterogeneïtat i la circulació de diferents sabers que es generen entre elles. Adverteixen que en general es desconeix la participació quotidiana, el teixir relacions no institucionals però igual o més efectives per resoldre les seves necessitats, generar relacions amb altres dones i aconseguir els seus desitjos. Per a elles la “participació en relació” és la més estesa entre les dones immigrants i la majoria de les vegades es desenvolupa en reunions informals. Fins i tot, a diferència de l'associacionisme local, poden ser temporals per respondre a un objectiu específic.

INICIEM AQUEST DIAGNÒSTIC AMB LES SEGÜENTS PREGUNTES

HI HA UNA IDEA GENERALITZADA DE LA PARTICIPACIÓ? ENTESA A TRAVÉS DEL VOT, L'AFILIACIÓ DE PARTITS POLÍTICS, I L'ÚS DELS RECURSOS I ESPAIS PÚBLICS?

HI HA UNA FORTA SEPARACIÓ ENTRE L'ÀMBIT PÚBLIC, ON TÉ LLOC “ALLÒ POLÍTIC”, I EL PRIVAT, RESERVAT A ALLÒ PERSONAL.?

PODEN EXISTIR EXPERIÈNCIES DE DONES LLATINOAMERICANES

²⁶Cea-Merino, P; Galaz Valderrama, C; Montenegro-Martínez, M. “La construcción social... *Op. Cit.* Pàg. 37

²⁷Remei Sipi Mayo y Mariel Araya “La participación... *Op. Cit.* También consultar Millar, L. “La participación social de las mujereslatinoamericanas en Barcelona: Tejiendoredes, cruzandofronteras” en *Ignire*, Centro de Estudio de Política Pública, 2012.

QUE DESENVOLUPEN ALTRES FORMES DE PARTICIPACIÓ QUE NO SÓN CONSIDERADES NI VALORADES PERQUÈ NO ADOPTEN LES VIES FORMALS O TRADICIONALS DE PARTICIPACIÓ?

EN AQUEST CONTEXT, ENS SEMBLA IMPORTANT INDAGAR SOBRE LES DIFICULTATS QUE LIMITEN LA PARTICIPACIÓ DE LES DONES, JA SIGUI EN ÀMBITS AMB MAJOR CAPACITAT D'IMPACTE EN LES POLÍTIQUES INSTITUCIONALS O EN ESPAIS MÉS PROPERS COM ELS BARRIS.

Amb aquestes idees, algunes teòriques i unes altres sobre la base de les nostres experiències, ens endinsem en el nostre diagnòstic sobre la participació de les dones llatinoamericanes en processos migratoris. Creiem que una de les aportacions del present informe radica en la possibilitat d'apropar-nos a processos organitzatius, a la participació i acció que actualment es desenvolupa a la ciutat de Barcelona i a conèixer les veus dels organismes públics que gestionen i coordinen el tema de les dones als districtes de Barcelona.

El material que presentem aportarà elements per incidir en el desenvolupament d'estratègies e intervencions polítiques més efectives que responguin a les necessitats de les dones en processos migratoris.

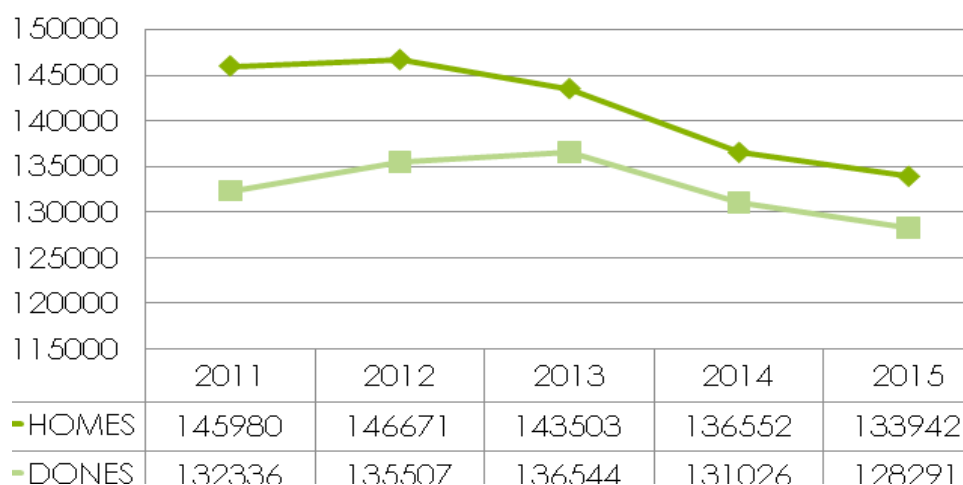
3 LES DONES LLATINOAMERICANES. ALGUNES XIFRES

Segons la lectura del fitxer de padró continu de la població a 2015, la ciutat de Barcelona té 262.233 residents estrangers empadronats, que representen el 16,3 % del total de la població resident.

D'aquest total, les dones són el 48,9% de la població.

La població estrangera a Barcelona, ha presentat un descens generalitzat respecte l'any 2011, on hi havien 278.320 residents estrangers; la disminució ha estat de 16.087 persones, que representa una disminució del 6,0 %; com es pot apreciar a la següent gràfica, durant els anys 2012 - 2013 la població masculina es va reduir, mentre que la femenina va augmentar. A partir del 2014 ambdues poblacions han baixat; no obstant, la població masculina ha baixat comparativament un 8%, mentre que la femenina ho ha fet en un 3%.

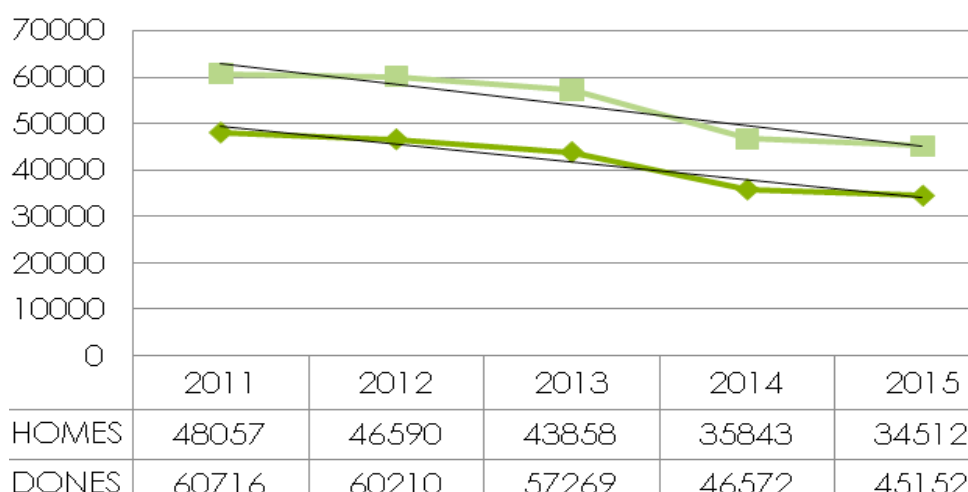
Comportament diferenciat per sexes de la població estrangera a Barcelona



Font. Lectura del padró municipal d'habitants dades juny 2015, departament d'estadística de l'Ajuntament de Barcelona.

Ara, les dones llatinoamericanes presenten un comportament diferent del general. Podem veure com tot i que l'evolució és molt semblant entre ambdues, hi han més dones que homes al col·lectiu Llatinoamericà, i que la baixada poblacional ha afectat lleugerament més a les dones.

Comportament diferenciat per sexes de la població Latinoamericana a Barcelona

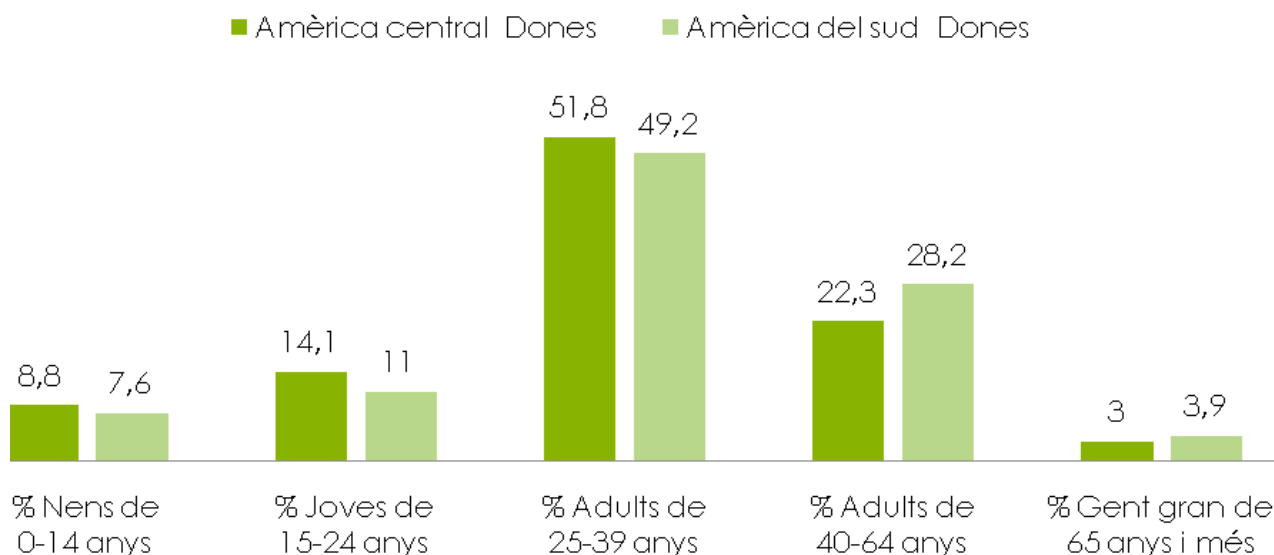


Font. Lectura del padró municipal d'habitants dades juny 2015, departament d'estadística de l'Ajuntament de Barcelona.

Algunes característiques de les Dones llatinoamericanes que viuen a Barcelona

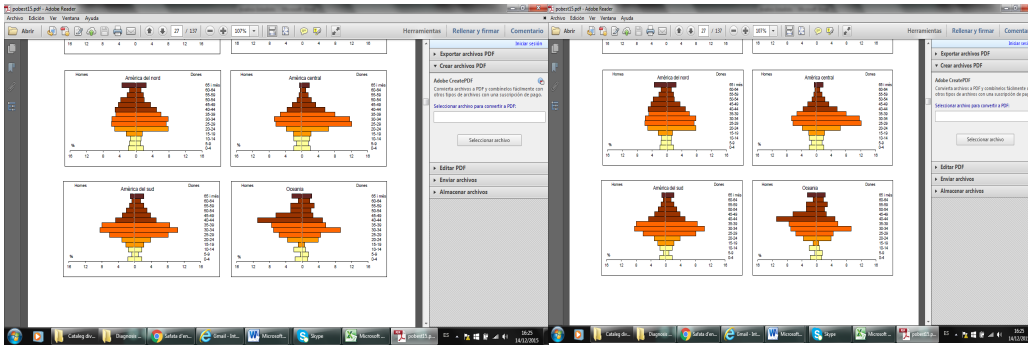
A Barcelona hi viuen 45.152 dones llatinoamericanes, la meitat de les quals són adultes amb edats compreses entre els 25 i els 39 anys, i el 12,25% són dones joves, com es pot apreciar en la següent gràfica.

Edats dones Llatinoamericanes en Barcelona



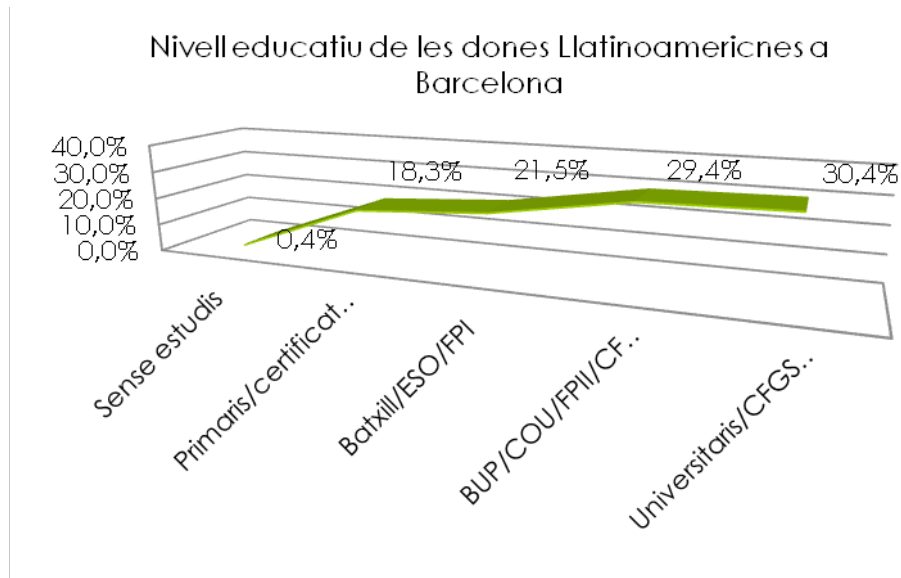
Font. Lectura del padró municipal d'habitants dades juny 2015, departament d'estadística de l'Ajuntament de Barcelona.

A la següent gràfica podem veure la piràmide comparativa entre homes i dones, on es veu clarament, sobretot a Amèrica Central, que hi han més dones en edats adultes que no pas homes:



Font. Lectura del padró municipal d'habitants dades juny 2015, departament d'estadística de l'Ajuntament de Barcelona.

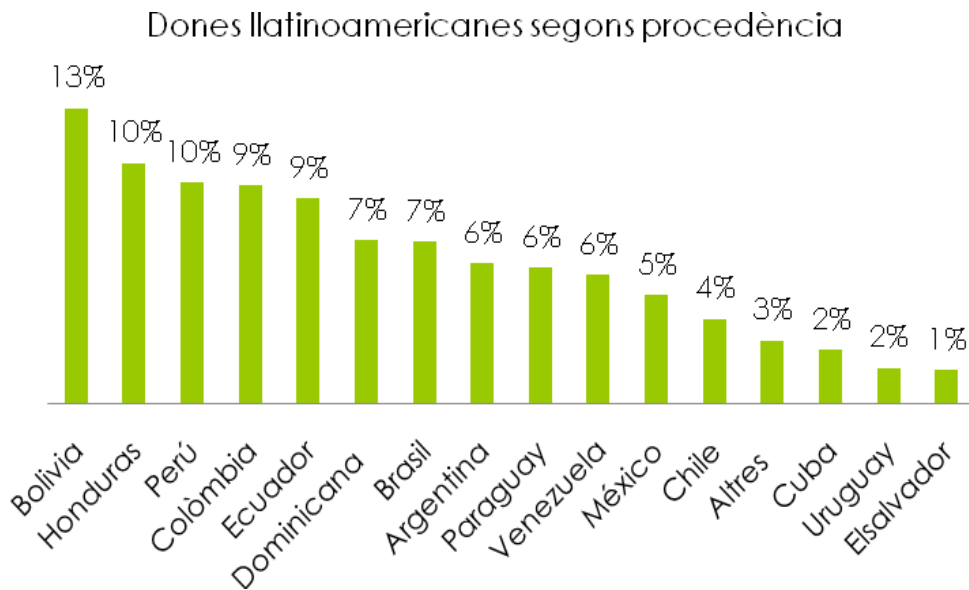
D'altra banda, veiem que gairebé el 60% de les dones llatinoamericanes tenen un nivells d'estudis de Batxillerat superior, CFGM grau mitjà i estudis universitaris.



Font. Lectura del padró municipal d'habitants dades juny 2015, departament d'estadística de l'Ajuntament de Barcelona.

D'on vénen les dones llatinoamericanes a Barcelona?

Veiem que Bolívia, Hondures, Perú, Colòmbia i Equador, són els principals països d'impactació als districtes de la ciutat, representen un 51% del total de dones llatinoamericanes.



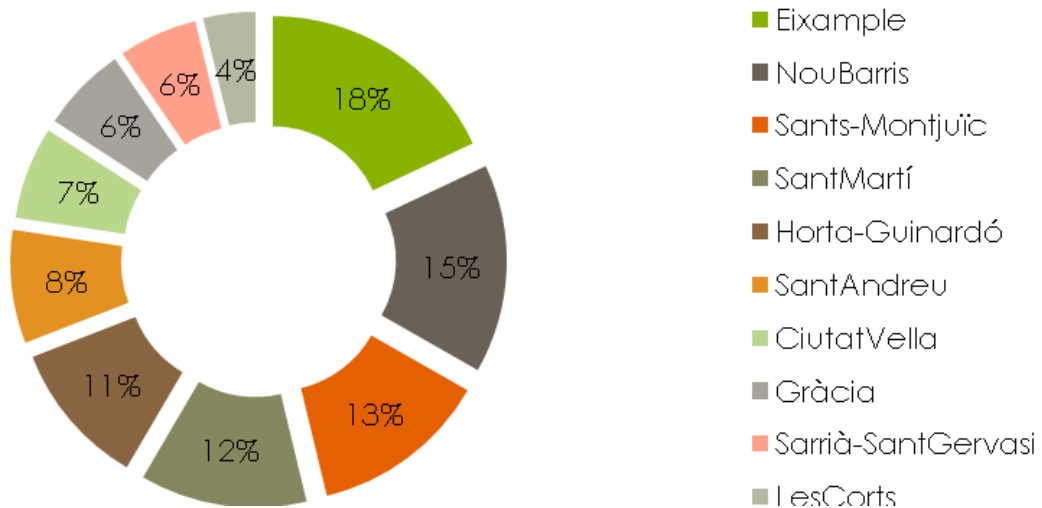
Font. Lectura del padró municipal d'habitants dades juny 2015, departament d'estadística de l'Ajuntament de Barcelona.

On viuen les dones llatinoamericanes a Barcelona?

El 50% de Les dones llatinoamericanes viuen principalment als districtes de l'Eixample, Nou Barris, Sants Montjuïc i Sant Martí.

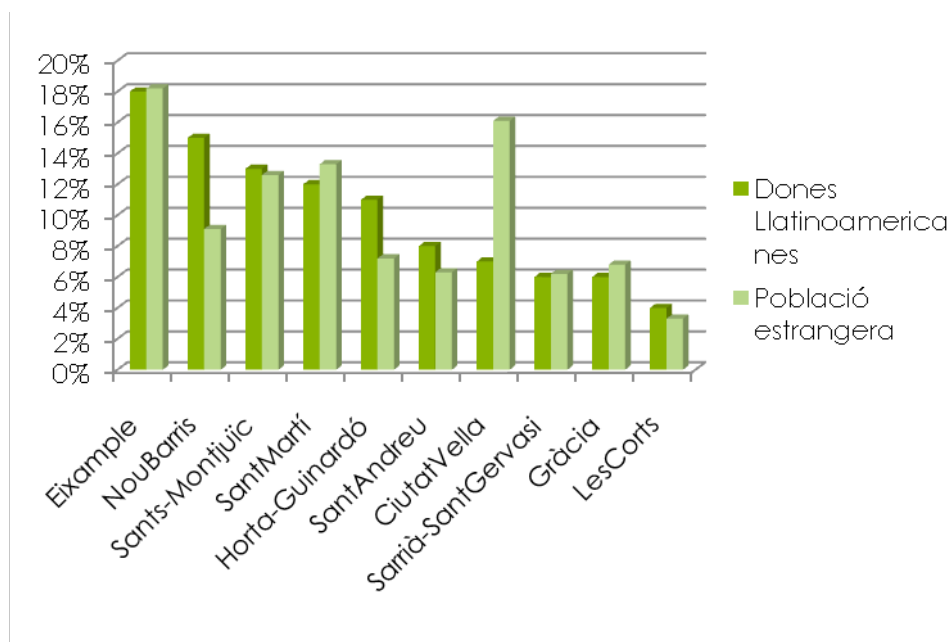
Els districtes amb menys impactació de dones llatinoamericanes són: les Corts, Sarrià-Sant Gervasi i Gràcia.

Dones Latinoamericanes per districte



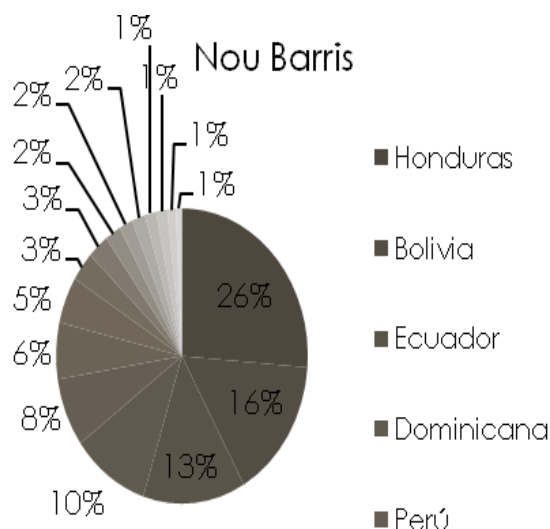
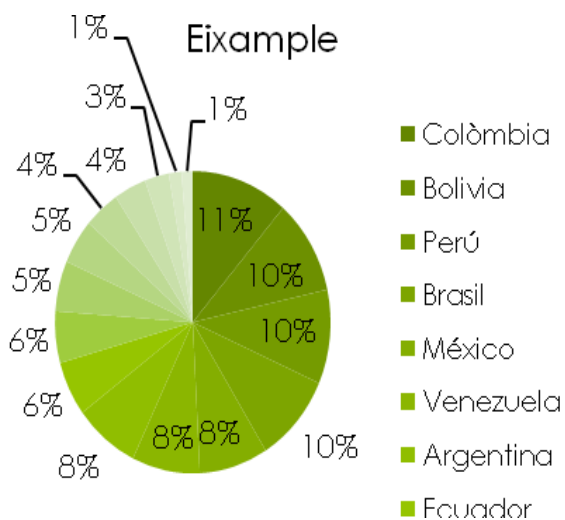
Font. Lectura del padró municipal d'habitants dades juny 2015, departament d'estadística de l'Ajuntament de Barcelona.

Si comparem el comportament de les dones en relació a la mitjana d'estrangers a Barcelona, veiem que hi ha districtes atípics, com per exemple Nou Barris, Horta Guinardó i Sant Andreu, on hi ha una representació per sota de la mitjana de dones llatinoamericanes.



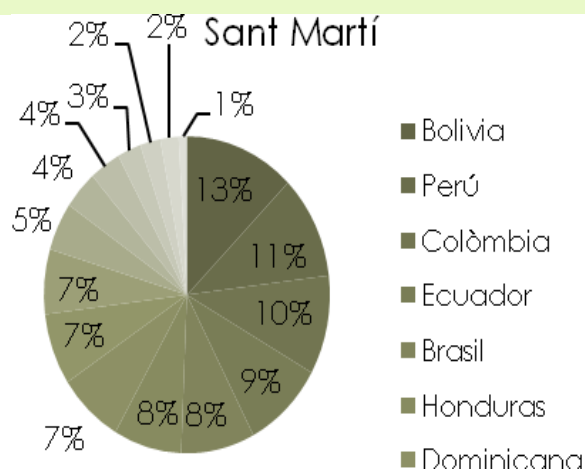
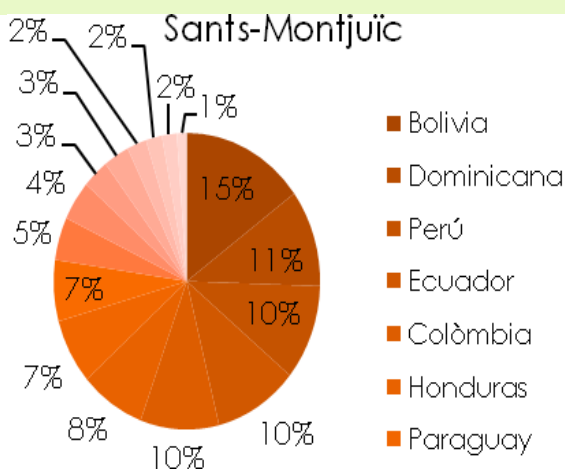
Font. Lectura del padró municipal d'habitants dades juny 2015, departament d'estadística de l'Ajuntament de Barcelona.

Si comparem cada districte, veiem que cadascun presenta una particularitat, respecte als col·lectius més representatius:



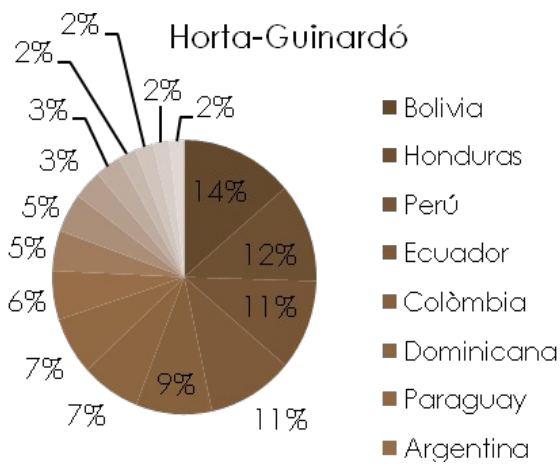
Eixample, amb un total de 8.121 dones llatinoamericanes, principalment procedents de Colòmbia, Bolívia, Perú i Brasil.

Nou Barris, amb un total de 6.893 dones llatinoamericanes, principalment procedents d'Hondures, Bolívia, Equador i Dominicana.

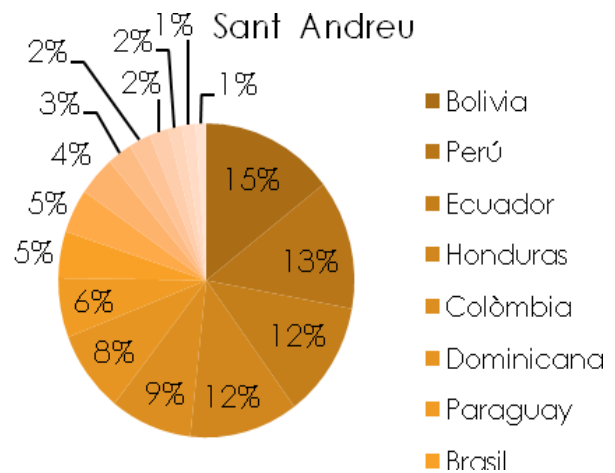


Sants-Montjuïc, amb un total de 58.68 dones llatinoamericanes, principalment procedents de Bolívia, Dominicana, Perú i Equador.

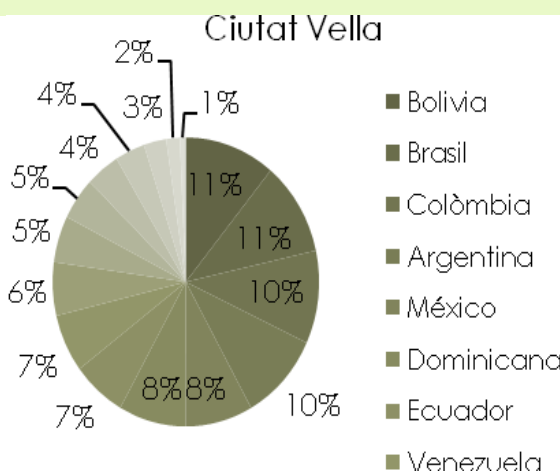
Sant Martí, amb un total de 5.498 dones llatinoamericanes, principalment procedents de Bolívia, Perú, Colòmbia i Equador.



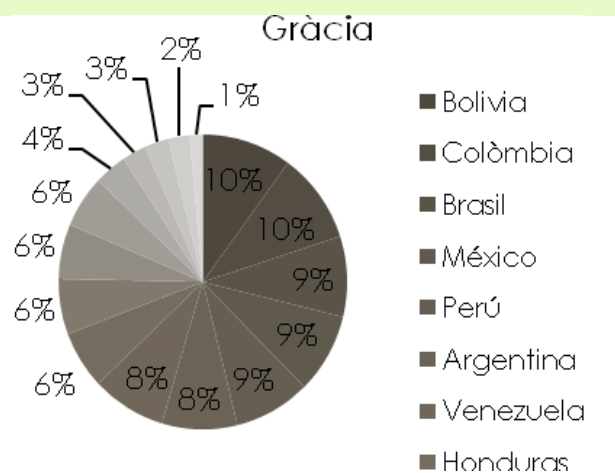
Horta-Guinardó, amb un total de 4.818 dones llatinoamericanes, principalment procedents de Bolívia, Hondures, Perú i Equador.



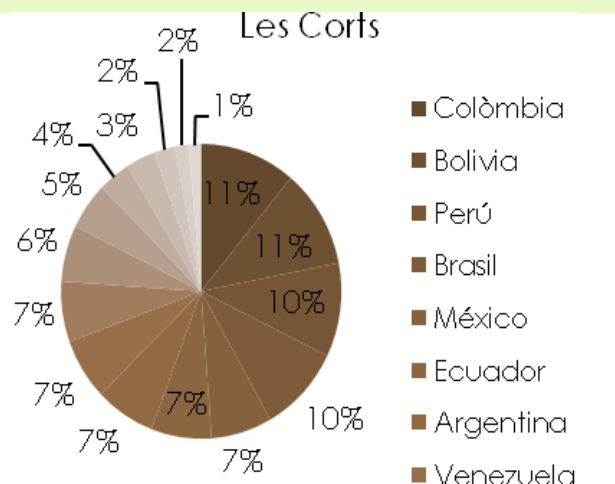
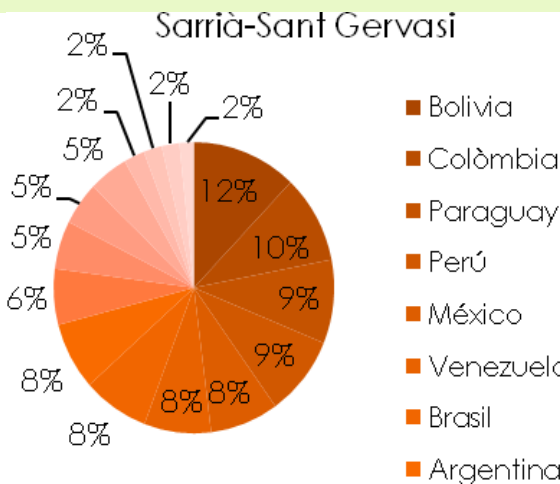
Sant Andreu, amb un total de 3.740 dones llatinoamericanes, principalment procedents de Bolívia, Perú, Equador i Hondures.



Ciutat Vella, amb un total de 3.061 dones llatinoamericanes, principalment procedents de Bolívia, Brasil, Colòmbia i Argentina.



Gràcia, amb un total de 2.838 dones llatinoamericanes, principalment procedents de Colòmbia, Bolívia, Colòmbia, Brasil i Mèxic.



Sarrià, amb un total de 2.594 dones llatinoamericanes, principalment procedents de Colòmbia, Bolívia, Colòmbia, Paraguai i Perú.

Les Corts, amb un total de 1.721 dones llatinoamericanes, principalment procedents de Colòmbia, Bolívia, Perú i Brasil.

Alguns aspectes rellevants a les xifres

És interessant que el col·lectiu de dones d'Hondures no surti a cap entrevista com a col·lectiu representatiu, quan és el 2º més nombrós a la ciutat.

Les dones hondurenyes viuen principalment a Nou Barris 38% (1.808 dones) Horta-Guinardó 12% (564 dones) i Sants-Montjuïc 10% 461 dones). Perquè no hem detectat organitzacions de dones a Nou Barris? On són i perquè no hi participen de manera significativa? Seria una qüestió a analitzar i a tenir en compte si volem promoure accions específiques.

Seria recomanable analitzar els districtes de Nou Barris, Horta Guinardó i Sant Andreu, on hi ha una representació comparativament més significativa de les dones llatinoamericanes, i una representativitat, com a mínim, a Sant Martí i Nou Barris, molt semblant. Pot ser han trobat alguns motius per viure més en aquests districtes? Com hi podem identificar quin paper estan desenvolupant en relació a d'altres col·lectius de dones estrangeres?.

Els districtes de les Corts i l'Eixample, presenten una representativitat molt semblant, és a dir, els col·lectius més representatius són els mateixos (Colòmbia, Bolívia, Perú i Brasil) per la qual cosa, si es volgués fer una acció, podria ser replicable en un districte o en un altre.

D'altra banda, és necessari tenir en compte les mitjanes d'edat i de nivell educatiu entenen però, que la situació socioeconòmica també varia de districte en districte. És important no perdre de vista aquests matisos a l'hora de plantejar-nos intervencions específiques. Ha estat difícil accedir a dades desagregades per nacionalitat en relació a la maternitat i al mercat de treball. Si poguéssim accedir a aquestes dades, segurament podríem incloure altres perspectives a la interpretació qualitativa.

4 ANÀLISI PRELIMINAR DE LES ENTREVISTES PER CADA DISTRICTE

Districte Eixample

“No ens hem plantejat què fer amb la població llatinoamericana i això és un símptoma”

L'Eixample, el principal districte de representativitat, on viuen un total de 8.121 dones llatinoamericanes, principalment procedents de Colòmbia, Bolívia, Perú i Brasil. Això contrasta amb la falta de coneixement que hi existeix tant pel que fa a la participació de les dones llatinoamericanes, com de la seva presència als barris. En consultar com definirien la seva participació, la majoria de les persones entrevistades van contestar que eren invisibles, nul·la, desconeguda, “no sé on s'amaguen”, etc.

Des de l'Administració (per les veus entrevistades) no identifiquen plans ni programes destinats a

aquest col·lectiu. Malgrat la gran sensibilitat amb el tema i disponibilitat que demostren les persones entrevistades, es pot advertir que no és un tema prioritari, i que no s'ha reflexionat sobre el mateix. Assenyalen que, en general, l'Administració funciona d'acord a les demandes o amb les qüestions urgents. Es considera que les dones llatinoamericanes semblen no “ser un problema” de moment, pel que no s'han generat polítiques específiques. Es creu que això es deu al fet que existeix una major proximitat cultural o a que tenen xarxes familiars o socials més establertes que els permeten resoldre les seves necessitats sense arribar a l'Administració. En preguntar sobre les dificultats per a la participació, adverteixen de la manca de recursos, i de formació sobre temes de gènere i interculturalitat tant per a les professionals com per a les autoritats. A més, les Institucions es presenten com a estructures rígides, burocràtiques i llunyanes que no faciliten l'accés i la participació. Com a mesures proposen, en primer lloc, baixar al terreny i conèixer el que hi necessiten les dones llatinoamericanes en processos migratoris. Després, dotar de recursos als serveis més propers a la població, formar i fomentar l'autogestió i la participació.

D'altra banda, a nivell d'associacions de veïns i veïnes, la situació és preocupant. No només existeix un gran desconeixement de la presència de dones llatinoamericanes als barris, sinó que hem percebut certa reticència o incomoditat en parlar sobre el tema. En sol·licitar entrevistes per a la recerca diverses associacions van assenyalar que “no tractaven aquest tema”, “que no saben si n'hi han dones llatinoamericanes al barri”, “l'associació no treballa amb aquest tema”, etc. Està present el discurs que l'associació està oberta a tots i que són els veïns i veïnes els que han d'apropar-se a participar. També s'adverteix que al districte hi ha poca participació ciutadana en general, excepte al Barri de la Sagrada Família, ja que es tracta d'una zona on existeix major concentració de comerços. Són nombroses les veus que adverteixen que no existeix un sentiment de barri.

Un aspecte interessant, que va sorgir en una entrevista, va ser el fet de considerar que les dones ja participen perquè estan treballant amb gent del barri, ja sigui com a empleades domèstiques o cuidadores de persones grans. D'altra banda, existeix un rebuig o dificultat a l'hora parlar de les dones llatinoamericanes ja que es creu que amb això es contribuirà a generar prejudicis o estereotips.

D'altra banda, en entrevistar a una de les fundacions que coneix i treballa amb grups de dones llatinoamericanes, proposa una idea més àmplia de participació en assenyalar que: les dones llatinoamericanes tenen incorporats alguns mecanismes socials o comunitaris de participació que es donen de manera espontània, com el treball en xarxes de suport entre elles mateixes.

Des d'aquesta mateixa fundació identifiquen que les majors dificultats per a la participació venen donades per la dificultat de prioritzar espais propis i d'autocura, la sobrecàrrega laboral per necessitats econòmiques, la manca d'empoderament i d'autoestima. Proposa fomentar el treball en xarxa amb entitats de dones llatinoamericanes, però també, amb d'altres entitats que ja hi treballen amb elles. A més de fer servir els espais que a les dones ja els hi són propis per promoure la participació i atendre la seva situació psico-social i psico-emocional, que és una part prèvia, també aconsella destinar recursos per a que les dones hi puguin tenir la força, el valor i la tranquil·litat com per poder participar.

Districte Nou Barris

El districte de Nou Barris està conformat per 13 barris (Can Peguera, Canyelles, Ciutat Meridiana, Guineueta, Porta, Prosperitat, Roquetes, Torre Baró, Torre Llobeta, Trinitat Nova, Turó de la Peira, Vallbona, Verdum i Vilapiscina), amb una extensió superior a les 800 Ha, alberga una població de prop de 168.000 persones. El seu entorn, eminentment rural, es va transformar amb l'arribada de les famílies que van ser traslladades des de les barraques de Montjuïc, a la segona dècada del segle passat, i amb l'arribada d'immigrants obrers entre els anys 50 i 60. La situació de la propietat de l'habitatge al districte, molt inferior a la d'altres districtes, així com dels indicadors socials (pobresa energètica, atur, baixa qualificació, fracàs escolar, pobresa) permet assenyalar que aquest territori ha estat segregat a nivell social i d'espai. La crisi d'habitatge va conduir al fet que es disparés el nombre de pisos ocupats. La taxa de desnonaments de Nou Barris va ser reconeguda com la més alta de Barcelona. La problemàtica descrita ha estat enfrontada pels agents socials del territori amb una mobilització social important, present en tota la història recent.

Nou Barris compta amb una població numèrica important d'aquest col·lectiu, oscil·lant entre el primer i el segon (actual), on viuen un total de 6.893 dones llatinoamericanes, principalment procedents d'Hondures, Bolívia, Equador i Republica Dominicana, es tracta del segon districte amb major nombre de dones llatinoamericanes al territori.

Les persones vinculades a l'administració es varen mostrar molt dispossades a aportar al diagnòstic i, durant les entrevistes, es van poder identificar les dificultats per a la seva intervenció en general, tals com la manca de recursos suficients a nivell econòmic i de persones disponibles; doncs la problemàtica del Districte en relació amb la situació de vulnerabilitat i de pobresa és preocupant, raó per la qual es va decidir obrir un PIAD satèl·lit a la Zona Nord, decisió que es reconeix com encertada. La informació específica sobre la presència de dones llatinoamericanes al districte és només estadística, i pressa dels registres de persones usuàries dels serveis, donant la venvinguda a la iniciativa d'investigar sobre la participació d'aquest col·lectiu al districte, doncs no es coneixen antecedents sobre el tema.

Les persones entrevistades que treballen al PIAD descriuen la participació d'aquestes dones com a usuàries dels seus serveis, i assenyalen que en molts casos les seves sol·licituds es relacionen amb l'absència de xarxes de suport, especialment en processos de maternitat, la qual han d'afrontar de forma solitària (sense parella i sense suport familiar), i també en relació amb la necessitat d'orientació sobre temes migratoris i legals diversos (dret civil, laboral, entre d'altres). D'altra banda, les funcionaries entrevistades coincideixen en assenyalar que més enllà de l'ús dels serveis ofertats per l'administració, la participació de les dones llatinoamericanes a la vida dels barris és pràcticament inexistent, encara que al llarg de les pròpies entrevistes, assenyalen que participen en activitats culturals. Crida l'atenció que en indagar sobre les dificultats existents per a que les dones llatinoamericanes hi participin en activitats programades, si bé s' inclouen la incompatibilitat horària entre aquestes i les responsabilitats laborals o familiars; es va assenyalar l'existència “d'un problema cultural”, i s'assenyala que són “dones que s'integren”, tot fent menció també a que “tenim un tronc cultural comú”.

Les associacions contactades coincideixen en definir la participació com l'acció col·lectiva en la resolució de problemes comuns. Definició que en les lluites del barri i a la gestió dels espais aconseguits per la comunitat, intenta materialitzar-se.

Les persones que formen part del teixit social del barri tenen dificultats a l'hora d'identificar (situar) organitzacions de dones llatinoamericanes. Més aviat, aquesta presència es vincula amb d'altres processos del barri, com l'Assemblea d'Aturats, la PAH, o l'AMPA.

Districte Sants-Montjuïc

Al districte de Sants, hi viuen 33.140 persones d'origen estranger de les quals un 48.0% són dones i un 52.0% són homes, constituint un 12% del total de la població resident. És el tercer districte en representativitat de dones llatinoamericanes, amb un total de 5.868, la majoria procedents de Bolívia, Dominicana, Perú i Equador.

En alguns casos, ha resultat difícil la consecució de les entrevistes per falta de coneixement dels protocols adequats d'interlocució amb les diferents institucions, en especial les de les àrees tècniques i polítiques encarregades de tractar temes de dones. Es percep una burocratització important en quant als canals de comunicació, i dificultats per trobar espais a les agendes, tot i ser, en el nostre cas, un col·lectiu de dones migrants recolzades i derivades des d'un àrea institucional. En aquest sentit, són eloqüents les paraules d'una de les veus entrevistades “Els espais formals que existeixen, no crec que hi serveixin, pels horaris, per les formes, perquè està tot molt institucionalitzat, perquè s'han de tenir unes determinades habilitats socials per saber moure's en aquests ambients”. Podem reflexionar, davant d'aquesta apreciació, que els organismes establerts per a l'atenció de temes referents a les dones, podrien romandre més oberts quan es tracta de grups o entitats de dones (encara que no estiguin formalitzades), aquelles que demostrin un interès especial per establir una comunicació, i més si són dones que no solen estar-hi presents ni representades en els espais habituals d'incidència, en aquest cas, dones llatinoamericanes.

De manera general, les persones entrevistades han recalcat que definir el concepte de participació en el marc específic de dones llatinoamericanes depèn de les singularitats del col·lectiu i també de com s'entén la participació. Aquesta generalment entesa com una contribució a la comunitat, com un compartir d'espais comuns amb d'altres persones del barri o i “dir la teva” en espais on es decideixen coses, és percebuda com a baixa per part del col·lectiu tant a nivell associatiu, com a nivell institucional.

“El que és el Consell de barri o les assemblees que hem fet per temes d'urbanisme o equipaments, es troben a faltar, no només el col·lectiu de dones llatinoamericanes, sinó gairebé tot el ventall de les procedències migrants”

Crida especialment l'atenció, que essent Sants un barri que “es caracteritza per tenir diversos col·lectius” amb una trajectòria extensa en experiències associatives, existeixi un desconeixement sobre grups i una percepció de participació tan baixa d'aquest col·lectiu i, en general, de col·lectius diferents als autòctons. Han existit col·laboracions puntuals entre entitats amb recorregut en els moviments socials, dirigides envers temes, sobretot, de regulació de papers on s'han compartit

espais amb dones llatines, però no com a col·lectiu, sinó a nivell individual, participant com la resta de les implicades.

Algunes de les entitats esmentades a nivell de ciutat (però que no hi són (situades) dins d'aquest districte) són el grup “Mujeres pa lante” o “Sindillar”, en les quals n'hi ha una participació activa de dones llatines en quant a tasques de formació, acompanyament i apoderament personal i social, dirigit especialment a dones en processos migratoris.

En el cas concret de la participació de les dones llatinoamericanes, en aquest districte no es detecta presència d'elles en espais d'incidència i presa de decisions. A més, sembla que hi ha una “normalització” d'aquesta absència en organismes del districte encaminats específicament a la participació i representació de la dona; de manera generalitzada s'ha manifestat que “hi ha poca diversitat” i representativitat.

Com a potència, en aquest districte existeixen recursos com la “Taula intercultural”, destinats a la participació i a la cohesió social de col·lectius de migrants sense distinció de gènere o nacionalitat. En indagar sobre la presència de dones llatinoamericanes s'explica: “hi ha diverses entitats d'orígens diversos, i hi ha diverses entitats de persones llatinoamericanes, el que succeeix és que la majoria de representants que hi vénen, són homes”. Des d'aquestes entitats, es podria incorporar un enfocament de gènere si es detecta que hi ha moltes diferències, pel que fa a la participació, entre homes i dones.

Pel que fa a l'ús de recursos com el PIAD per part de les dones llatinoamericanes, s'entén que en “fan un ús com el que fa qualsevol altre dona”, però es reconeix la falta de contacte o coneixement d'entitats o grups formats de dones llatinoamericanes en el territori, així com una baixa participació en activitats o tallers que promou el piad. En indagar les raons s'exposa, que probablement si existeixen entitats o grups, però que des de esta estructura els recursos són límitats i l'enfocament és més cap a una atenció personalitzada vers aquelles dones que s'apropin a buscar orientació psicològica i legal. No obstant això, la possibilitat que des de el Piad, també es promogui el coneixement de les xarxes de dones llatines i d'altres orígens que hi ha en els barris, es veu com a positiva.

La majoria de les veus entrevistades, veuen com les principals dificultats per a la participació, la manca de temps per participar activament a causa de jornades extenses de treball, la precarietat laboral, especialment en l'àrea de cures i hostaleria, un encasellament del col·lectiu en aquestes tasques, prioritats econòmiques i familiars, que ocupen el seu projecte de vida, i falta d'informació de llocs i entitats als quals poden recórrer per a la seva immersió en l'ambient associatiu.

També s'esmenta que a nivell comunitari, la trajectòria o antiguitat en el territori, així com les relacions socials, són molt importants a l'hora de participar en projectes comuns i fer aportacions a la vida del barri; en aquest sentit, una de les veus institucionals entrevistades ens deia: “a vegades a nivell d'incidència comunitària sempre hi ha com el mateix grup, el de l'associació del barri, que és el mateix que també ho està a l'Ateneu, que també està a no sé on; a vegades, és un mateix grup el que ho gestiona tot d'un barri, i si no els coneixes, doncs pot ser complicat entrar-hi...” També es valoraven com a poc efectius per a l'inclusió, els canals habituals de comunicació. “Es fan

assemblees i es fan activitats per decidir coses en els barris, però quan vas caminant pels carrers, on és deixa la informació per a que tothom se n'assabenti?”.

En el gruix d'entrevistes no s'esmenten mesures específiques realitzades per augmentar aquesta baixa participació, no obstant això, consideren valuós i positiu que existeixi una major integració i que s'estiguin obrint oportunitats per explorar el tema. A nivell general, al moment de fer les entrevistes, s'ha valorat positivament, el fet que s'estigui fent un diagnòstic d'aquesta mena.

Com a propostes d'impacte per promoure la participació es ressalten:

-Impulsar polítiques públiques que puguin valorar i treballar per a una normalització davant la presència de les persones migrades en tots els espais i recursos de la ciutat.

-Que els recursos com el PIAD, ofereixin una línia comunitària, oferint l'atenció i la detecció de necessitats (pròpies de les dones llatinoamericanes o d'altres en processos migratoris), per conèixer quines són les necessitats concretes i poder intervenir de manera efectiva.

Districte Sant Martí

A aquest districte ha sigut especialment difícil accedir a entrevistar a les persones clau, com la seva “referent de Dones”. I és preocupant la manca de col·lectius de dones llatinoamericanes, i de processos autoorganitzats, atès que és el 4rt districte de Barcelona amb més persones llatinoamericanes (5.498 dones llatinoamericanes, principalment procedents de Bolívia, Perú, Colòmbia i Equador)

Es percep com un “tema pendent” i “rellevant” el fet de la participació de dones llatinoamericanes a nivell de Districte, però no s'han detectat evidències que realment hi hagi una participació activa al districte d'aquestes. S'identifiquen, a alguns barris, participacions de manera individual, com a usuàries de serveis d'atenció, formació i oci ó com a participants en alguns grups ó col·lectius mixtes llatinoamericans.

Davant d'això, hem trobat una contradicció interessant:

D'una banda, la concepció que la promoció de la participació ha de ser “com tots els col·lectius, tota les participacions són importants”, sense tenir en compte la particularitat de cada col·lectiu divers.

I d'altra banda, la creença que les dones llatinoamericanes estan ja integrades i no són un col·lectiu en risc d'exclusió, o que estan mitjanament “bé”, per la qual cosa els recursos no s'han de prioritzar allà“ ... seria diferent dir, ostres hi ha un col·lectiu pakistanès, o el col·lectiu àrab, o el col·lectiu africà perquè creiem que hi ha molt poca participació i és veritat, que n'hi ha molt poca probablement no tenen cobertes ni les necessitat mínimes bàsiques i per tant ni es plantegen el tema cultural, o tenen molt poc temps lliure. Seria més lògic dedicar aquí recursos i projectes, a veure com aquestes persones poden participar a nivell de barri, no?, el col·lectiu llatí està molt integrat.”

Fins ara, l'única temptativa intencionada i específica per promoure la participació i la cohesió de grups de dones en processos migratoris que s'ha detectat, ha estat amb dones de Pakistan i del Marroc, cosa que ha donat resultats positius.

En relació a les entitats de dones que hi ha actualment al Districte, són entitats de dones autòctones

amb una llarga trajectòria, es percep una falta de relleu generacional i una pèrdua de l'esperit de treball entre les entitats. Al Consell de Dones del Districte no hi ha cap entitat de dones en processos migratoris.

A l'hora d'indagar en les dificultats que podrien tenir les dones llatinoamericanes per a que les dones prioritzin la participació i el seu espai propi:

- La dificultat d'accedir a activitats amb espai de cures per a fills i filles, i en horaris que contemplin la jornada laboral, sumat a la precarietat laboral i la falta de conciliació en els horaris.
- La falta de xarxes de suport. "Si no tenen temps per fer xarxa, no tindran suport per després tenir el seu espai propi, per tal de fer alguna activitat, per vincular-se amb alguna associació...pel que vulguin fer".

Una proposta interessant que ha sorgit en aquest districte ha estat la de propiciar punts de trobada entre dones diverses que estiguin oprimides per la precarietat laboral, per exemple, cambres d'hotel d'altres procedències i dones llatinoamericanes.

Districte Horta Guinardó

Al districte d'Horta Guinardó, hi viuen 18.854 persones d'origen estranger, les quals representen un 7,2% del total de la població resident. El 51% són dones i el 48,4% homes. És el Cinquè districte en representativitat de dones llatinoamericanes amb un total de 4.818, la majoria procedents de Bolívia, Hondures, Perú i Equador.

En primer lloc, ens vam trobar algunes resistències a l'hora de concertar les entrevistes; la manca de coneixement del "tema", o la manca de referències, podrien ser algunes de les raons per a aquestes resistències; crida especialment l'atenció que, davant d'un "tema", en aquest cas, dones llatinoamericanes, que es considera de poca competència o coneixement, justament no es desperti, al menys per curiositat, més obertura i disposició a col·laborar i establir-ne un contacte.

La participació de les dones llatinoamericanes ha estat situada més des d'una perspectiva individual, en funció de les seves necessitats i problemàtiques, com per exemple les relacionades amb la família i la criança. Es va esmentar a una de les l'entrevistes, que hi ha llocs com les parròquies on hi ha una concentració major d'aquest col·lectiu: "sobre tot quan són novingudes, com a primers espais d'acollida, on creuen que poden trobar suport i ajuda reproduint un patró que potser, ve del seu país d'origen".

Es percep, d'acord amb les entrevistes, que les relacions de caire institucional s'estableixen en funció dels serveis que es presten, manifestant que fan ús d'aquests com qualsevol dona. Crida especialment l'atenció que aquest argument, ha estat present en moltes de les veus institucionals entrevistades als districtes. En relació a que el contacte sigui només com a usuàries dels serveis, una de les veus institucionals i referent en temes de dones comentava: "a mi em preocupa que hi hagi gent que hi participi dels serveis però que, en canvi, no faci sentir la seva veu; em preocupa aquesta

invisibilització”.

En indagar sobre la participació de dones llatinoamericanes a espais com taules de dones o consells, no es registra representació d'aquest col·lectiu o uns altres de fora, dins dels espais formals d'incidència; “quan mires una taula de reunió, veus que hi ha dones de tota mena i de diferents interessos, però en quant a representació és bastant monocolor”, afirmava una de les veus. Reiteradament, surt el tema de que “la participació es liderada per “dones d'aquí de tota la vida” i que a més a més, moltes ja hi són jubilades. Aquí hem trobat un indicador rellevant i que seria molt enriquidor d'aprofundir, en tant es percep que hi ha poca participació intergeneracional als espais comunitaris i de presa de decisions.

No es fa menció de cap mesura o estratègia institucional per tal de potenciar la participació del col·lectiu de dones llatinoamericanes, que es percep com a baixa; no obstant això, es dona a conèixer el projecte de Nous Veïns i Veïnes, pioner a Barcelona, amb la intenció de crear condicions d'acollida i acompanyament als processos migratoris de les persones nouvingudes en general, però no enfocat a cap col·lectiu en específic.

De manera generalitzada, existeix un desconeixement de grups, associacions o col·lectius de dones llatinoamericanes a nivell de territori, però des del grup Dones D'Horta es comenten alguns projectes compartits amb dones en processos migratoris. Des d'aquest grup, on hi ha una dona llatinoamericana, s'han emprès projectes encaminats a la sensibilització, com el projecte “Dones creant espais”. Es va realitzar un treball audiovisual: “Les dones immigrades desafiem la invisibilitat” en el qual es reflexionen temes com: l'accés al mercat laboral, la llei d'estrangeria, la sanitat, l'educació i com la dona migrant desenvolupa les seves pròpies eines per a adaptar-se a aquests espais i fer-se de un lloc digne al seu entorn.

Cal posar l'accent en la importància que té explorar la trajectòria de grups com aquest i, a més de posar en valor les seves aportacions, de fer-ho, es podrien obrir canals per compartir les seves experiències i projectes amb d'altres grups de dones més joves per intentar conciliar la manca de relleu generacional que hi pot haver.

Des d'altres recursos com el PIAD, es considera que “arriben dones llatinoamericanes amb necessitats molt concretes” però que la falta de temps i altres prioritats com cura de la família d'entre altres relacionades amb la feina, dificulta la seva assistència a les activitats. Es valora importància del Piad com a recurs de dones ja que “és l'únic que fa a Barcelona feina general només per a dones” ressaltant que al no ser un servei específic, arriben dones molt diverses amb multitud d'interessos. També posava l'accent, en les limitacions que tenen per que a vegades es poden detectar necessitats i aspectes importants que requereixen una especial intervenció, però la càrrega de feina i l'enfocament del servei no ho fa possible.

A la majoria d'entrevistes les dificultats més representatives són d'índole econòmica (situació precària de la dona) i cultural (estereotips fixos, prejudicis, altres maneres d'entendre la participació o la vida comunitària). En una de les entrevistes a una de les agents socials, es recalca que també pot ser una dificultat, la manca de voluntat política en atendre i recolzar mesures específiques: “Me parece muy bien lo que estáis haciendo porque si no se investiga, y no se saben datos, ni estadísticas, no se puede presionar; hace falta decir “mire hemos hecho un estudio, no lo estoy inventando”; las prioridades són políticas; dinero hay, la cuestión és donde se pone”.

Davant la baixa participació, no s'han pres mesures concretes, només fan esment a una qüestió de ser i “estar oberts” a “que hi participin”. També es percep que freqüentment es considera que “hi ha espais de participació molt rígids” en els que és difícil entrar, si no et coneixen i que fins i tot pot generar situacions de patiment per la persona que intenta entrar-hi si no és tinguda en compte o simplement no és ben acollida.

En general per a les veus entrevistades, no és rellevant la participació específica de dones llatinoamericanes, sinó la de totes les dones migrades en nom d'una major cohesió social a la ciutat; com a proposta important ressalten “el més important és que ara li pregunteu a les dones mateixes el que entenen elles per comunitat i per participar”.

Districte Sant Andreu

D'acord al treball de camp realitzat es pot advertir que aquest districte està compost per barris molt diversos però amb gran trajectòria participativa, ja sigui a nivell d'associacions o grups autogestionats. És característic la presència majoritària de gent gran. Les opinions i percepcions sobre la participació de les dones llatinoamericanes en processos migratoris és bastant diversa i fins i tot contradictòria segons la visió del col·lectiu, associació i/o institució que l'emet. No obstant això podria afirmar que en general no es coneixen col·lectius de dones llatinoamericanes i que la seva presència és més visible en espais lúdics (parcs, rius, places), religiosos (esglésies evangèliques) i en la cura de persones grans.

A les entrevistes realitzades a persones que es troben més sensibilitzades amb temes de gènere i tenen major proximitat amb el teixit associatiu del districte, sí que coneixen grups de dones llatinoamericanes, encara que no siguin necessàriament dels seus barris, es relacionen amb elles i saben quins són les activitats que realitzen. Tenen una visió positiva i diversa sobre la participació de les dones llatinoamericanes, una major profunditat en les anàlisis sobre els obstacles que limiten la seva participació i més propostes per revertir aquesta situació.

En canvi a les associacions de veïns entrevistades existeix major desconeixement, recel i falta de relació amb persones en processos de migratoris. En la majoria d'aquests casos les relacions són més aviat individuals encara que la participació de les dones llatinoamericanes a les associacions de veïns consultades és pràcticament nul·la. Crida l'atenció que existeix major capacitat per visualitzar les dificultats per a la participació i menor per realitzar propostes.

Està present la visió que les associacions estan obertes “per a tothom” i s'espera que siguin els veïns i les veïnes els qui s'apropin. En aquests àmbits es va fer més evident l'existència de prejudicis cap a les dones llatinoamericanes com: falta d'integració, grups tancats, falta d'esforç per aprendre el català, indiferència, demandants de recursos, etc. No obstant això, un aspecte positiu va ser que dues associacions (de les entrevistades), després del nostre contacte, es van interessar per informar-me sobre l'existència de col·lectius de persones llatinoamericanes als seus barris.

Entre les associacions de dones que van situar estan: Col·lectiu Maloka, Mujeres Pa' lante, Dones Associació Matagalpa i la Casa Iberoamericana de la Mujer Barcelona. També es van anomenar

altres mixtes o associacions i institucions que treballen amb col·lectius de persones en processos migratoris. Es fa referència als bancs del temps, com a espais integrats per dones llatinoamericanes.

Entre les dificultats s'esmenten: falta de temps per qüestions laborals, obligacions familiars, falta de temps lliure, desconeixement, desinterès, falta d'obertura dels col·lectius locals, estructures masculines als espais de participació. Es fa èmfasi que existeix major participació en activitats gratuïtes, assistencials i dirigides als nens i nenes. Una proposta interessant per revertir aquesta situació és fomentar la participació de les nenes des de petites en diferents àmbits i millorar les condicions laborals i materials de les dones en processos migratoris. També es proposa que l'Ajuntament brindi formació per a dones, es facin activitats a preus assequibles i faciliti l'aprenentatge del català. En aquest sentit és interessant advertir que es veu l'aprenentatge de l'idioma com una mostra «d'esforç necessari» per part de les dones.

A la pregunta si «la participació és un tema rellevant per al municipi» crida l'atenció que la majoria de les respostes assenyalen que “tothom” ha de participar perquè les necessitats són generals, obviant així les necessitats específiques de moltes dones en processos migratoris.

En l'entrevista d'una de les veus referents de dona, s'observa una reflexió més ampla sobre el significat de la participació. L'entén com un procés bilateral on les persones que hi participen se sentin identificades amb els temes que es tracten, escoltades i que es generin espais per a que totes hi puguin aportar segons les seves necessitats i experiència.

Per tal de generar aquests espais creu que és important potenciar la participació familiar, per a que les persones puguin conciliar la seva vida familiar amb la participació. Ja que en l'actualitat només hi poden participar aquells que estan sensibilitzats/des amb el tema i tenen les facilitats per conciliar. Considera que qualsevol procés de participació, paral·lelament, ha de potenciar espais d'atenció a la infància. Un nou model seria obrir als consells de barris espais infantils, on les persones puguin deixar els seus fills i filles. També les activitats dirigides als nens i les nenes deurien oferir la possibilitat de generar espais de diàleg i participació amb la família.

En el cas de les dones llatinoamericanes considera que no tenen al districte una realitat d'aquestes que ho reivindiquin ni es facin visuals: “són molt invisibles, són molt anònimes, per bé o per dolent, però no estan presents. Estan presents com jo, que m'interessa participar i vaig”. Parla sobre l'experiència a Trinitat Vella, on des del Punt d'Acollida es van realitzar diferents accions per fomentar la participació de dones pakistaneses a la vida comunitària. Si bé es tracta d'una experiència positiva, s'adverteix que ha sigut una iniciativa que sorgeix unilateralment de l'administració. “En el cas de les pakistaneses, aquí sí que detectem que hi havia una necessitat i nosaltres treballem per vehicular les demandes que elles no verbalitzaven però que tenien i que no sabien per on començar”. Seria interessant i summament positiu que en les pròximes accions, aquestes iniciatives siguin bilaterals, que sorgeixin d'una acció conjunta de les institucions amb els grups de dones. Que existeixi la possibilitat d'escoltar a les pròpies dones per conèixer quines són les seves demandes.

També adverteix que la participació no té per que ser exclouent per col·lectius si no inclusiva a menys que es detectin necessitats concretes, com les del cas de les dones pakistaneses. “La població sud-americana, com qualsevol altre col·lectiu, ha d'integrar-se en qualsevol forma de participació, a

menys que es detecti que hi ha realment unes necessitats com les que comentàvem de les dones de procedència pakistanesa. Jo sóc del parer que no hem de crear espais paral·lels de participació, si no que hem d'incloure, incorporar, qualsevol realitat dintre d'un model de participació inclusiva, que tothom hi pugui participar, això forma part de la riquesa.”

La pregunta que sorgeix és, qui detecta quines són les necessitats de les dones en processos migratoris?, l'administració unilateralment?, o a través de vies de participació conjunta?

Districte Ciutat Vella

D'acord a la recerca d'estadístiques per aquest material, al Districte de Ciutat Vella el padró registra la presència de 3.061 dones llatinoamericanes, principalment procedents de Bolívia, Brasil, Colòmbia i Argentina...I com es percep la participació social d'elles en aquest districte?

De les cinc veus institucionals que entrevistem en aquest districte es coincideix en el tema de la necessitat de millorar els canals i les formes de participació de la ciutadania i particularment el de les dones llatinoamericanes que resideixen en aquest districte.

Per una de les nostres veus, la participació ha de ser traduïda a fer-la “més a la mesura, més al carrer” i suggereix pensar en canals de micro participació si es volen tenir avanços en les dinàmiques o bé seguir sense èxit de recollir les idees i propostes de la gent. I si es consideren propostes de les dones, fer d'aquestes alguna cosa vinculant a les polítiques socials per no desaprofitar aquesta participació.

“Perquè la participació entesa com ara la tenim, fa molts anys que ja la tenim, per exemple a Consell de Barri no és és d'ahir és de fa sis anys i ha vingut qui ha vingut”

Per a aquesta funcionària, en el cas de les dones llatinoamericanes (però també per a la resta de dones del districte), cal pensar en horaris més diversos de les activitats i generar amb això una relació entre les persones la vida i després mostrar que aquestes dinàmiques tindran un sentit vinculant amb les polítiques socials dels seus carrers i barris.

I com participen les llatinoamericanes en aquest districte?

Tres dels nostres referents institucionals, van comentar que gairebé no es manifesta la participació de les dones llatinoamericanes al districte, a nivell associatiu no és clar si hi són, encara que es van esmentar un parell de grups: “Associació de Bolivians a Catalunya”, “Dos pobles, de veneçolans” però van assenyalar que són associacions mixtes i no exclusives de dones.

En referir-se a la participació d'aquests grups mixtes, se'ls situa sobretot tot dins de les festes del barri, o en activitats que organitza l'Associació de Veïns i Veïnes del Casc Antic. La percepció sobre aquest col·lectiu (llatinoamericà dones/homes) es repeteix en les veus de les nostres entrevistades en descriure-ho com a gent festiva i “més afectiva”.

A l'esmentat anteriorment, una de les entrevistades va dir que el tema dels “formats” convoca o no a la participació de les dones, i va referir que de les activitats que es promouen per part de les institucions (dins del Districte), són potser formats catalans “més avorrits”, mentre que la gent llatina tendeix a convocar d'una altra manera les seves activitats.

Sobre aquest tema com a exemple de bona pràctica de format l'entrevistada va esmentar una activitat celebrada (31 d'octubre) on la institució del Districte va donar suport, conjuntament amb l'Associació de Veïns i Veïnes del Casc Antic, a grups llatinoamericans, entre aquests la Casa Iberoamericana de la Mujer Barcelona (CIMB) on es va combinar la festa de la castanyada (una tradició local) amb la reivindicació pel dret a una vida lliure de violència i contra els feminicidis, i combinant les activitats amb aspectes lúdic musicals.

Els formats, les motivacions de l'estada (raons del per què estar aquí, es van esmentar que en aquest districte hi ha la percepció que hi ha una població llatinoamericana "flotant", que només vol estar aquí per treballar i només això, treballar, la qual cosa limita d'alguna manera la seva participació en les transformacions del seu barri, carrer, ja que sap que en algun moment marxarà) ... i el tipus de treball que desenvolupen les dones llatinoamericanes, condiciona el temps disponible per a la seva implicació o no en les activitats convocades per a la participació. Al moment una de les nostres entrevistades va assenyalar que en cap dels òrgans institucionals del districte estan representades.

És de ressaltar la presència de les dones llatinoamericanes en la petició de serveis. Són aquestes, després de les catalanes i espanyoles, les que més acudeixen a rebre atenció.

Entrevistant a les responsables del PIAD d'aquest Districte de Ciutat Vella, es té la dada que en 2014 de les 208 dones noves ateses, 42 són d'origen llatinoamericà, és a dir que el 25% dels serveis són sol·licitats i utilitzats per aquest col·lectiu, abans d'elles estan les espanyoles/catalanes. A les entrevistes, representants dels PIADs van esmentar que hi ha espais de participació on conflueixen dones de diferents nacionalitats perquè es coneguin entre dones i es va valorar el potencial de les llatinoamericanes que estan més "acostumades" a la participació des dels seus països d'origen, sobre això es va dir que elles s'organitzen més a través del "boca a boca entre elles" per superar les seves dificultats.

És així que d'una banda no es té la percepció que generin associacionisme i participació (a alguna entrevista s'esmenta que les dones llatinoamericanes no necessiten aquest suport d'acompanyament tan marcat com d'altres col·lectius ja que compten amb la facilitat de la llengua i la cultura tan afí), és interessant que és el col·lectiu (d'acord a l'entrevista amb dos agents del PIAD) que manifesta problemàtiques puntuals a causa dels seus contextos migratoris, per exemple: dol migratori, conflictes en el treball (sobre càrrega laboral i de temps) i amb els fills (si estan aquí o allà), autoestima, culpes, estrangeria, renovacions i la participació.

Cal preguntar llavors si aquestes problemàtiques que es reflecteixen a nivell "personal, particular" es poden extreure als espais més oberts i sumar-se als recursos comunitaris existents al Districte, amb això també cal saber si és possible que s'aprofiti aquesta mateixa experiència que aquestes dones han adquirit en tot aquest recorregut migratori, aquesta múltiple mirada d'interculturalitat que sens dubte (esmenten en les entrevistes) és una aportació als llocs "d'acollida".

D'altra banda una veu d'una Associació de Veïns, comenta que la participació ha de sorgir de les necessitats i preocupacions de les dones i no de manera induïda per les institucions oficials. Però fins a quin punt les institucions estan preparades per escoltar aquestes demandes d'habitatge, educació i interculturalitat? Les polítiques han de transformar-se en correspondència amb les necessitats de la gent.

Districte Gràcia

Gràcia, un districte amb poca representativitat amb un total de 2.838 dones llatinoamericanes, principalment procedents de Colòmbia, Bolívia, Colòmbia, Brasil i Mèxic.

D'acord al treball de camp realitzat, detectem que aquest districte compta amb gran tradició de participació veïnal, ja sigui a través d'associacions o de grups que no estan constituïts formalment. En general les persones entrevistades perceben una baixa o inexistent participació col·lectiva de les dones llatinoamericanes. No obstant això, adverteixen la seva presència a nivell individual en diferents àmbits, ja sigui en les associacions de veïns i veïnes, grups de dones, partits polítics i associacions culturals.

A les entrevistes realitzades a persones que pertanyen a l'Administració hi ha una marcada tendència a destacar la participació “com a dones” en general. Des del Consell de les Dones i el Servei de Participació, s'han pres diverses mesures per fomentar la participació de les dones ja sigui a través de projectes culturals (Projecte Minerva), de coeducació a les escoles i subvenció d'activitats contra la violència de les dones, especialment en dates claus com el 25 de novembre i el 8 de març. En les activitats participen dones llatinoamericanes a nivell individual, ja sigui com convidades o assistents. Participen més a nivell creatiu, no en qüestions de reivindicació, ni feministes, ni en programes contra la violència masclista. També assisteixen a les activitats i tallers que brinda el PIAD.

Des del el PIAD s'aporta una idea més àmplia de participació en assenyalar que si bé “no es veu” que hi hagi una participació en el sentit formal, “estan aquí fent coses”. Parla d'una participació invisible que no es coneix ni es veu, que consisteix a fer les tasques de cura de la societat (neteja, cura de persones majors). Destaca el lliurament d'afecte que aquestes tasques demanden malgrat la desvalorització que socialment tenen.

També les dificultats i propostes per superar-les són vistes com a transversals a totes les dones. Entre les dificultats, s'anomena, la doble jornada laboral, la falta d'espai, la baixa autoestima (en aquest cas si és específic per a dones que han perdut el seu estatus social després del procés migratori), problemes econòmics. Una proposta per fomentar la participació és generar xarxes de dones per a que tinguin contacte per poder solucionar coses concretes que necessitin (espai per trobar-se, parlar). Crear un espai on puguin fer xarxa i cobrir el que no poden fer les institucions. Pensat com un espai intermig entre les seves cases i el públic.

Les associacions de veïns i veïnes entrevistades mostren major interès i sensibilitat davant la situació de les dones en processos migratoris. Es fan anàlisis des d'una perspectiva principalment de gènere en el sentit que veuen que existeixen problemes comuns entre les dones locals i d'altres orígens. S'assenyala la importància de la participació de totes les dones. Existeixen propostes de generar grups no mixtes dins de les associacions i ensenyar català de forma gratuïta a les mares dels nens i nenes de les escoles properes.

Quant a les mesures que han de prendre les institucions es destaca la facilitació de locals públics i

condicionament d'espais públics. A més de generar espais on es pugui portar una vida social. Per exemple col·locar seients als llocs on els nens i nenes juguen, la falta de comoditat per a les mares impossibilita que passin mes temps allà i coneguin a altres persones. També es considera que les institucions han de donar facilitats, col·laborar però no suplir les activitats de les associacions. El banc expropiat es veu com un lloc on poden estar participant dones llatinoamericanes, especialment en la gestió de la roba i menjador comunitari.

Districte Sarrià

En aquest Districte, d'acord a la recerca de les nostres estadístiques, hi ha molt poca representativitat amb un total de 2.594 dones llatinoamericanes, principalment procedents de Colòmbia, Bolívia, Colòmbia, Paraguai i Perú.

Per les característiques d'aquest districte conegut per ser una zona on viuen persones de “classe mitjana i alta”, es percep un moviment de dones llatinoamericanes que ocupen treballs en els sectors de cura i neteja a cases familiars i negocis de la zona. Encara que d'aquesta dada no la tenim als registres oficials (els sectors laborals que ocupen les dones llatinoamericanes empadronades en els districtes de Barcelona), s'observa aquest fenomen en estar en contacte amb barris del districte, aquesta percepció la confirmen les professionals que presten serveis al PIAD.

Per aquest rol de les dones com a treballadores en sectors de serveis i cures, una de les professionals que presta els seus serveis dins del PIAD assenyala que es troba recurrentment amb aquest col·lectiu de dones, amb problemàtiques relacionades a l'abús a nivell laboral. Són dones, (esmenta a l'entrevista) que treballen a cases en el règim conegut com a “fixes” (internes, que viuen a les cases de les famílies) o amb d'altres condicions de contractació.

“Treballen tot el dia a la casa, amb horaris impossibles de complir, (pateixen) faltes de respecte de la dona que les hi contracta (la ocupadora) de vegades fins i tot d'algun fill, (es) deixen de respectar les seves hores i dies lliures” esmenta a l'entrevista.

D'altra banda aquest abús laboral es combina amb un altre conflicte intern per a elles, doncs es culpabilitzen per haver deixat als seus fills als seus països d'origen. Aquesta combinació les fa més vulnerables, segons esmenta l'especialista que atén aquest col·lectiu dins dels serveis d'atenció psicològica del PIAD.

L'any 2014, amb problemàtiques diverses (i no solament les esmentades a dalt, per exemple violència per part de la parella, separacions transnacionals, atenció jurídica, etc...) van sol·licitar serveis 10 dones d'origen llatinoamericà. Amb això es vol dir que al PIAD a nivell registres és molt poc, no obstant això d'acord a l'observació per les professionals en els PIADs, moltes dones no poden assistir a sol·licitar cites ni acudir a elles (encara que ho desitgin i ho necessitin) perquè no tenen l'autorització de les seves ocupadores ni horaris lliures per gestionar aquestes necessitats. Algunes usuàries han recorregut a aquests serveis en secret, arriscant la seva ocupació.

D'altra banda també es registra una població de dones llatines amb una situació diferent per exemple, sí la seva migració està relacionada amb projecte de parella (a més de que poden tenir millors qualificacions acadèmiques) també presentaran dificultats en el seu procés migratori (si per exemple se separen aquí de la parella) o que en buscar feina no troben sectors laborals del seu nivell de formació (a més de dificultats com l'homologació), però aquest subcol·lectiu (així ho va denominar l'especialista PIAD) tendeix a “no reconèixer amb facilitat” la seva vulnerabilitat i

dificultat com a dones estrangeres.

“Podem dóna'ls-hi eines i acompanyar-les en la generació de consciència de les seves situacions, que sàpiguen posar límits, que treballin l'assertivitat, però el sistema és el que és i si no aconseguim de debò que hi hagi participació en el sentit d'apoderar el col·lectiu i que canviïn les lleis d'aquest tipus de treball (semblant a l'esclavitud) ja que es repetiran aquests problemes, per molt apoderades que elles es trobin a nivell personal, és necessari una organització i participació en grup”, va assenyalar una de les nostres entrevistades.

Com a proposta van esmentar la generació d'algun tipus de campanya (que sigui acurada per no generar l'efecte contrari) on s'aconseguís sensibilitzar a les veïnes i els veïns per a que hi comenci a ser mal vista l'explotació laboral de les dones i arribi a ser un tema vigilat per la pròpia comunitat.

Per la seva banda, l'oficina del Districte per a les dones (com a òrgan institucional), no té coneixement d'associacions o grups de dones llatinoamericanes que hi treballin al Districte. (¿?¿?)si per ventura va situar una associació (també esmentada per les representants del PIAD) anomenada “Dones Llatines sense fronteres”, associació que es dedica a proporcionar ajuda per a la recerca de feina a dones en els sectors de la cura i de serveis de llar.

La funcionària de la zona va esmentar que, per a la convocatòria a atorgar “La Medalla de la Dona” com a guardó, que es dóna cada any el 8 de març a Sarrià - Sant Gervasi, es dedicarà per a reconèixer el treball realitzat per una dona migrada, tot això a proposta d'un grup anomenat “Dones fem” que treballa temes d'interculturalitat al districte.

Districte Les corts

Al districte de Les Corts viuen 8.726 persones d'origen estranger, les quals representen un 3.3% del total de població resident. El 52.7 son dones i el 47.3 homes. És el districte amb menys representativitat de dones llatinoamericanes amb un total de 1.721, la majoria procedents de Colòmbia, Bolívia, Perú i Brasil.

Per analitzar aquest districte s'ha de tenir en compte que de forma molt majoritària, les persones entrevistades manifesten que en aquest territori la presència migrant és molt poca en comparació a altres districtes. Crida l'atenció que de forma general, existeix una sensació que el col·lectiu pot estar millor visibilitzat a la ciutat, però també es considera que el plantejament del problema hauria de ser més general, a totes les dones emigrants, no solament les llatines.

Existeix la percepció que "participen en espais més diferenciats com les parròquies" o en llocs on creuen que es troben amb persones amb interessos similars i d'origen també llatí.

L'entrevista amb una de les veus insitucionals referents de dones al districte, ens dona alguns elements claus que s'hauran de tenir en compte inicialment per entrar en el tema de la participació de les dones llatinoamericanes: "desconec quina proporció de dones llatinoamericanes n'hi ha al districte; per tant, el primer que haurem de fer seria conèixer la realitat en aquest sentit, tampoc sé

quanta gent està o no participant, em falten les dades". Davant aquesta carència identificada, es valora positivament, aquesta diagnosi i s'obre la següent pregunta: és possible convertir una carència en un pla d'acció? La funcionaria, reitera que abans de fer qualsevol mesura, és imprescindible conèixer la situació real de les dones llatinoamericanes al districte i baixar a peu de carrer a investigar el que hi ha.

En indagar sobre grups o associacions de dones llatinoamericanes [al | en el] territori, no hi ha coneixement de grups organitzats ni de dones llatines ni d'altres nacionalitats. Els grups de dones que són referent per a la comunitat, acostumen a ser de dones grans "la majoria catalanes o nascudes a altres llocs d'Espanya", "són les que han viscut aquí sempre, les que lideren tota la participació". Per explicar aquesta tendència una de les entrevistades exposava: "pot ser que les dones llatinoamericanes es quedin fora d'aquests circuits perquè acostumen a ser una migració recent amb un perfil més jove i amb un altre tipus d'interessos".

Es percep com un districte amb poc teixit associatiu, a diferència d'altres districtes més actius en aquest nivell com Sants o Nou Barrios, tanmateix, es ressalta una gran potencialitat a nivell de projectes realitzats impulsats per dones. El grup Mou-te va participar del projecte de la creació del PIAD (punt d'informació i atenció a la dona) com ho explicava una de les agents socials entrevistades: "a través de Mou-te, teníem unes advocades que feien consultes, a partir d'aquí es va iniciar tot aquest projecte que s'ha convertit en els * PIADs, model que ara és a tota Espanya... hem posat el nostre granet de sorra". Aquesta aportació, posa en valor, el treball que des de grups de Dones organitzades, es pot fer a nivell comunitari.

Pel que fa a la participació de les dones llatinoamericanes, des d'el PIAD, s'esmenta que l'atenció és poca perquè "el districte és petit i a més a més el tipus de població no acostuma a gastar tant en els serveis públics; hi ha una tendència gran a anar als serveis privats". També s'aclareix que des del PIAD, és complicat enfocar l'atenció cap a grups de dones concretes, dient "el que es fa, es fa per a totes". Com a consideració especial en aquesta entrevista, sorgeix la proposta de sensibilització de tots els professionals que atenen en aquest tipus de serveis; es percep com a fonamental tractar amb les persones amb tota la igualtat i humilitat possibles.

Com a dificultats per a la participació del col·lectiu, es destaquen la precarietat dins del mercat laboral, manca de conciliació de la vida familiar i laboral, així com altres prioritats per cobrir necessitats bàsiques. El tema de la llengua també pot ser vist com una dificultat pel fet que, al arribar des de Llatinoamèrica ja sabent castellà, pot dificultar l'aprenentatge del català i per tant, disminuir oportunitats d'integració social i per tant, possibilitats laborals més diverses.

Com propostes ressalten especialment:

- Que quan una associació de dones existeixi a la zona, aquesta informació hauria de ser enviada als ajuntaments, per a que puguin ser convidades al Consell de dona " pel fet de ser dones ja se'ls hauria de convidar".

- Publicitat simple i directa; preocupar-se perquè la informació circuli en altres circuits diferents als habituals, que no es quedi solament en un equipament, sinó que surti d'allà a altres llocs on les dones hagin de passar.

5 Troballes concretes del diagnòstic:

Tal com es va anomenar a l'apartat introductori, la present diagnosi ha tingut una mirada interseccional, a través de la qual hem trobat diverses causes i efectes entrecruats, que formen un escenari complex a l'hora de parlar de la participació de les dones llatinoamericanes a Barcelona.

No podem obviar, encara que sigui evident, l'afectació que té el patriarcat a la vida de les dones llatinoamericanes en processos migratoris. Les dones patim greus violacions als Drets Humans a causa de ser dones, les dones migrades és clar que també, però la raça i el gènere s'entrecruen en la conformació dels aspectes estructurals, polítics i quotidians relacionats amb la participació.

A continuació destaquem alguns aspectes que ens han donat les entrevistes realitzades i que els trobem rellevants per a la reflexió:

- Les dones llatinoamericanes tenen funcions, rols, oportunitats i viuen situacions i discriminacions, per raó de gènere, molt diferents als homes; elles accedeixen a treballs i salaris no només inferiors als de les dones autòctones, sinó també als dels homes migrants. A més, les dones llatinoamericanes a Barcelona, també pateixen greus afectacions degut a la precarietat laboral, ocupant feines poc valorades i poc regulades, el que afavoreix que es produeixin condicions d'abús i dominació. Tanmateix pateixen la feminització de la crisi. Tot això, afecta directament en els espais personals per poder participar.

D'altra banda, les dones en processos migratoris, es veuen més afectades per la violència masclista, a causa de la seva situació de vulnerabilitat, per a denunciar sino es té la situació regularitzada i la manca de xarxa de suport, entre d'altres.

- Les dones llatinoamericanes a Barcelona constitueixen un col·lectiu molt divers, complex i heterogeni: procedeixen de diversos països i cultures, pertanyen a diferents ètnies pobles o orígens, emigren segons diferents patrons i difereixen en múltiples factors personals. Tanmateix són recurrents les concepcions homogènies i generalitzades sobre elles, s'ha construït un "ideal", un "model" de dona llatinoamericana, molt vinculat a les relacions familiars. Hi existeix un desconeixement del context social i cultural d'aquestes; aquesta homogeneïtzació contribueix a reproduir pautes d'interacció i intervenció poc adaptades.
- S'identifica una tensió entre un concepte passiu, que concep que les dones participen com ara usuàries o demandants dels serveis oferts per l'administració pública, visió que és

predominant als agents estatals; que contrasta amb un concepte de participació activa, en la que les persones són agents actius de les solucions dels seus propis problemes, en els que tenen veu i incidència a la gestió pública. Aquestes visions no necessàriament són excloents, però per ésser complementàries, requereixen que es miri més enllà dels espais formals.

- Les dones llatinoamericanes es troben excloses o no estan representades en la major part dels espais formals reconeguts on es prenen certes decisions polítiques als districtes, per exemple, els Consells de Dones, però participen en altres espais que tenen alguna cosa a veure amb les eines per resoldre problemes vitals. Així es vinculen a les Assemblees de Desocupats, Plataformes per la defensa de l'habitatge, els Bancs del temps, encara que no necessàriament aquesta participació pot ser de qualitat i de vegades no arriben a ser reconegudes les seves contribucions. S'identifica aleshores una tensió entre les opinions que conceben amb passivitat la participació de les dones llatinoamericanes, principalment vistes com a usuàries o demandants de serveis de l'administració pública i per una altra banda està la idea de la participació activa que resta subjacent a algunes entrevistes realitzades.
- El primer enfocament sobre la manera en la qual es percep la "participació" es materialitza en que els recursos i les polítiques públiques dissenyades per a "atendre" les dones llatinoamericanes, parteixen d'una visió de víctima o assistencialista de les dones.

Per un costat n'hi ha els qui consideren que les dones llatinoamericanes no destaquen per la seva participació com a col·lectiu perquè ja es troben integrades en la societat catalana. En existir "una més gran proximitat cultural" les seves necessitats serien més pròximes a les dones catalanes pel que no serien necessàries polítiques específiques per fomentar la participació, sinó generals per a les dones i, fins i tot, "per a tot el món". S'adverteix que existeix un major consens en la necessitat d'atendre les necessitats específiques de dones en processos migratoris d'altres orígens, com de Pakistan o la zona de Magreb.

Però per un altre costat, es presenta una visió estereotipada de les dones com a persones que només necessiten assistència, obviant el que poden aportar. Per exemple, en algunes associacions de veïns, en sol·licitar entrevistes o preguntar per la participació de dones llatinoamericanes, ens van aconsellar parlar amb associacions que treballen la violència masclista, relacionant-les només com a víctimes de violència.

- La dificultat per a poder conciliar la vida personal, la familiar i la laboral, ha estat una de les principals dificultats percebudes per les veus entrevistades a l'hora de valorar l'accés igualitari i el potencial de participació social que poden tenir les dones llatinoamericanes i la població en general. S'entén que la participació en ésser voluntària, implica unes facilitats i una disponibilitat de temps reals que no totes les persones poden permetre's. En aquest sentit, existeixen unes certes necessitats que han de tenir-se en compte a l'hora de crear i concebre els espais, perquè aquests no es converteixin en un privilegi per a qui tingui el temps, o els mitjans econòmics per facilitar la conciliació (per exemple, pagar una cangur).

- També crida l'atenció que existeixen alguns col·lectius de dones llatinoamericanes que estan poc representats. Les dones d'Honduras representen un dels majors percentatges de població en procés migratori, tanmateix hi ha poc coneixement de la seva presència a la ciutat de Barcelona.
- En aquest procés hem trobat algunes resistències, persones amb les quals se'ns ha dificultat concretar les trobades per a les entrevistes, potser per considerar que desconeixen “el tema” i per això van tancar la possibilitat d'abordar-lo o senzillament perquè aquest treball es va emmarcar en unes dates on les agendes van “ajustades” en quant a disponibilitat de temps.

6 Recomanacions:

- Tractar d'una manera transversal la participació de les dones en processos migratoris. Es recomana incorporar la perspectiva de gènere a les Institucions i polítiques que tracten temes migratoris, per exemple al Consell Municipal d'Immigració, i igualment tenir en compte l'origen de les dones a activitats i institucions que tracten qüestions específiques per a les dones, com el Consell de la Dona.

Per ampliar aquest consultar les entrevistes de Consell de Migració i de Dones, disponibles com a annex per a la seva consulta.

- Existeixen bones pràctiques en alguns districtes que podrien replicar-se a altres, en correspondència amb les necessitats concretes de cada barri. Per exemple a Horta des del grup de “Dones d' Horta” s'ha desenvolupat el projecte “Dones Creant Espais” per desafiar la invisibilitat que viuen les dones en processos migratoris. També a Sant Andreu existeixen experiències de participació conjunta de grups de dones majoritàriament locals amb altres d'origen pakistanès. Mitjançant l'ús conjunt de l'espai es poden crear les oportunitats perquè es coneguin i es generin noves xarxes.
- Realitzar un mapatge de les organitzacions, col·lectius grups de dones llatinoamericanes a la ciutat i treballar al costat seu per conèixer, segons les seves experiències, quina concepció tenen de participació, quines són les seves necessitats concretes i dificultats per desenvolupar una agència significativa a l'hora de participar. També es recomana donar suport aquestes associacions o col·lectius perquè puguin treballar amb dones llatinoamericanes que encara no participen i així detectar les dificultats i potencialitats. Recomanem fer un diagnòstic amb les seves veus.

- Considerem necessari potenciar espais participatius i de visibilitat de les dones migrades llatinoamericanes, perquè elles amb pròpia veu facin incidència a les polítiques públiques i de migració. És necessari que elles fins i tot quan pertanyin a espais i grups petits, puguin estar en les discussions, plans i projectes de les normatives i polítiques migratòries que els afecten directament, les seves famílies i el seu entorn transnacional. És necessari que les institucions locals disposin d'una actitud d'obertura al diàleg en igualtat de condicions.
- Revisar l'estructura dels espais de participació de les dones als districtes, com per exemple els Consells de Dones, per garantir una presència plural i diversa de les dones que es troben al territori.
- Desenvolupar mesures específiques que fomentin la participació en el districte de l'Eixample, ja que és on més gran quantitat de dones llatinoamericanes viuen. A pesar la seva àmplia presència de les entrevistes, es va poder constatar que encara no s'han desenvolupat mesures específiques malgrat la sensibilitat i interès de les persones que treballen temes de dones en aquest districte. La major presència, la falta de polítiques i l'interès de les tècniques entrevistades poden propiciar el desenvolupament d'accions concretes que, després, es pot replicar a altres districtes de la ciutat.
- Considerar en el Districte de Sarrià la problemàtica de les dones treballadores de neteja i cuidadores on, pel que sembla, són víctimes de patrons d'explotació laboral, amb baixos salaris i amb jornades completes (denominades comunament com a treballadores "fixes", en estar dintre de cases al complet servei de les famílies). Aquestes problemàtiques no poden denunciar-se amb facilitat ja que moltes dones estan condicionades als seus contractes (de paraula) pel tema de renovació o obtenció de "papers". És així que recomanem fer una campanya que propiciï la sensibilització social de les i els veïns de Sarrià (i en general a Barcelona) per revertir la normalització que existeix sobre l'explotació laboral de les dones dedicades a aquests serveis.
- El tema d'Estrangeria és important sobretot al context europeu, on les polítiques migratòries són cada vegada més restrictives i no garanteixen el compliment dels drets humans de les persones. S'ha de qüestionar de manera crítica com les polítiques migratòries europees no aborden la transversalitat de l'"estrangeria" amb els drets humans, i els drets de les dones. Temes laborals per exemple, on la falta de polítiques clares en migració, contribueixen a propagar la precarietat laboral, sobretot, per a les persones en situació administrativa irregular, o assumptes com els excessius requisits per a la reagrupació familiar, els drets de la infància per reunir-se amb les seves mares, etcètera.

És així que advoquem per una Llei d'Estrangeria que vagi a to amb els estàndards internacionals de Drets Humans, amb èmfasi en la CEDAW (Convenció per a l'Eliminació de totes les Formes de Discriminació contra les Dones, 1979) i la Plataforma d'Acció de

Beijing (en el marc de la IV Conferència Mundial de les Dones, 1995).

7 Agraïments:

Des de la casa iberoamericana CIMB, agraïm a totes les persones, entitats, associacions, que ens van col·laborar en l'elaboració de les entrevistes, als deu districtes de la ciutat. Sense les seves aportacions el nostre treball, no hagués estat possible.

Moltes gràcies a totes.

©2015 Casa Iberoamericana de la Mujer / Regidoria de Participació i Territori, Ajuntament de Barcelona.

Se permite la copia de este documento, siempre y cuando no se haga con fines de lucro, no se modifique el contenido de los textos, se respete su autoría y esta nota se mantenga.